

TOKAT VOYVODALIĞI (1774-1842)

MEHMET BEŞİRLİ*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin ilk yüzyılında genelde bütün Anadolu toprakları, özelde ise Amasya, Tokat ve Sivas bölgeleri için Rum tabiri kullanılmıştır. 1413 yılında Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliği'nin yanı sıra üçüncü bir idarî birim olarak Rum Beylerbeyliği kurulmuştur¹. İlk zamanlarda Tokat, Sivas ve Amasya bölgelerinin birleşmesinden meydana gelen Rum Eyaleti'ne II. Murad'ın son zamanlarında Canik ve Çorum, daha sonra da Karahisar-ı Şarkî bölgesi katılmıştır. Aynı dönemde Rum Eyaleti'nin merkez toprakları olan Amasya, Tokat ve Sivas, önemlerine binaen "Eyâlet-i Rûmiyye-i Suğra" olarak adlandırılmışlardır². Ayn Ali Efendi'ye göre, XVII. yüzyılın başında Rum (Sivas) Eyaleti; Sivas, Amasya, Çorum, Bozok, Divriği, Canik ve Arapkir livalarından meydana geliyordu³.

1413-1520 yılları arasında Rum Eyaleti'nin merkezi, bazen Şehzade Sancağı Amasya bazen de Tokat oldu. 1520 yılında eyalet merkezi Sivas'a taşındı ve bu tarihten itibaren Rum beylerbeyleri Sivas'ta oturmaya başladılar. Bu yeni düzenleme ile birlikte Tokat şehri, sadece kaza merkezi olarak kaldı.

*Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, TOKAT, mbesirli@gop.edu.tr; mbesirli69@yahoo.de.

¹ Ahmet Şimşirgil, "Osmanlı Taşra Teşkilatında Rum Beylerbeyliği", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5, İstanbul 1989, s. 290-291. Osmanlı Taşra Teşkilatında Rum Beylerbeyliği ve Tokat'ın idarî taksimatı üzerine geniş bilgi için bk. aynı yazar, *Osmanlı Taşra Teşkilatında Tokat (1455-1574)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990, s. 28-43.

² Tayyib Gökbilgin, "Tokat", *İslâm Ansiklopedisi*, 2. Baskı, İstanbul 1979, s. 406; Erol Özvar, "XVII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Maliyesinde Değişim: Rum Eyaletinde Hazine Defterdarlığından Tokat Voyvodalığına Geçiş", *XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler*, III. Cilt, III. Kısım, Ankara 2002, s. 1607.

³ Ayn Ali Efendi, *Kavânin-i Âli Osman Der-Hülâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri*, 6. Kitap, İstanbul 1993, s. 56'dan naklen Erol Özvar, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Maliyesinde Değişim: Rum Hazine Defterdarlığından Tokat Voyvodalığına Geçiş*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998, s. 15, 17.

Tokat kazası, 1520'den 1600'lere kadar Merkez Nahiye (Tokat), Cincife, Gelmuğat, Kafirni, Kazabad, Komanat, Tozanlu, Venk ve Yıldız olmak üzere toplam dokuz nahiyeden oluşmaktaydı⁴.

Osmanlı Devleti, XVII. yüzyılın yeni şartları içinde malî örgütlenmesinde yeni düzenlemelere gitti. Avarız vergilerini daimî hale getiren yönetim, diğer vergi gelirlerini de artırmanın çarelerini aramaya başladı. Bu amaçla vergileri daha iyi toplanmak ve hazineye nakit girişini sağlamak amacıyla mukataa sistemi gittikçe yaygınlaştırıldı. Buna paralel olarak vergi gelirlerini toplamada esas alınan kazaların sayısı da artırıldı. Bu gelişme kısa sürede Tokat'a da yansdı. Kazaya bağlı bazı nahiyeler kaza statüsüne çıkarıldığından, 1620'lerde Tokat kazasının nahiye sayısı Merkez Nahiye, Cincife, Komanat, Kafirni ve Yıldız olmak üzere dörde düştü⁵. Aşağı yukarı aynı dönemlerde kaza dahilindeki padişah hasları Valide Sultan hassı olarak verilmiş ve idaresi de voyvodaya bırakılmıştır.

Tokat Voyvodalığı ihdas edilmeden önce, eyaletteki malî işlemleri "Rum Hazinesi Defterdarlığı" yürütüyordu. Ağustos 1659 tarihinde defterdarlık kaldırılarak, "Tokat Voyvodalığı" ihdas edilmiştir. Yani Rum Eyaleti'nde Hazine Defterdarlığı'nın kaldırılarak bu eyaletteki "Havâs-ı Hümâyun"a ait gelir kaynakları, bir bütün olarak "ber-vech-i voyvodalık" iltizama verilmeye başlanmıştır. Devletin bu yola girmesinin altında yatan en önemli sebep, hazineye peşin olarak akçe girişini sağlamak. Çünkü iltizam yoluyla vergi gelirlerinin satışı müzayedede yıllık en yüksek peşin ödemeyi taahhüt eden bir mültezime veriliyor, o da vergileri kiralamış oluyordu. Mültezim, hazineye bir kefil gösterir ve bedelin bir kısmını da peşin öderdi. Yani Rum Hazine Defterdarlığı'nın hazine gelirlerinin tamamının iltizam yoluyla voyvodalara satılmasıyla devlet hazinesi, vergi gelirlerini tahsil etmeden önce nakdî gelir elde etmiş olurdu⁶.

1659 tarihinde Tokat Voyvodalığı'na bağlı ve ilk voyvoda olarak Küçük Ahmed'e iltizama verilen mukataalar şunlardı: Hasha-i Osmancık, Maden-i Gümüş, Zile ve Turhal, Hasha-i Artukabad, Gedeğere, Karayaka, Tozanlı,

⁴ Rum Eyaleti'nin ve Tokat kazasının 1600 yıllarına kadarki sınırları ve idarî birimleri için bk. A. Şimşirgil, *aynı tez*, s. 28-43.

⁵ Ali Açıklık, *Changes in Settlement Patterns, Population and Society in North Central Anatolia: A Case Study of the District (kaza) of Tokat (1574-1643)*, Basılmamış Doktora Tezi, Manchester Üniversitesi 1999, s. 51-54.

⁶ E. Özvar, *aynı tez*, s. 37, 40-41, 43.

Hargün, Çeltük-i Niksar, Havass-ı Müteferrika, Sonisa, Akdağ ve Budaközü, Olukmanlı, Boyahâne-i Karye-i Kızıoğlu, Zeytun, Tamga-i Kasaba-i Zile, Tamga-i Kasaba-i Tozanlı, Karye-i Boyalu, Karye-i Bostanobası, Kalhâne, Dağdaşan, Karye-i Göle⁷.

Ahmed Ağa'nın iltizamı dışında kalan Âsitâne tarafından satılan mukataalar ise şunlardı: Mizân-ı Harîr-i Tokad, Hasha-i Amasya, İспенçe-i Gebrân-ı Nefs-i Tokad, Niyâbet-i Kazabad, Hasha-i Çorum, Hasha-i İskilib ve Katar, Ağça Kilise, Kabâil-i Ekrâd-ı Lak, Hasha-i Kırşehir ve Keskin, Karye-i Biskeni, Beytü'l-Mal-ı Hassa, Cizye-i Gebrân-ı Artukabad, Karye-i Komanat-ı Müslim ve Zimmî, Hasha-i Hoca, Boya-i Surh-ı Tokad, Duhhâniyye-i Nefs-i Tokad, Tamga-i Boya-i Surh-ı Amasya, Bedel-i Güherçile-i Eyalet-i Rum ve Memlaha-i Cedid⁸.

Voyvodalar, kendilerine verilen sancaktan küçük gelir bölgelerinin hem idarî yöneticileri hem de hazine gelirlerini toplayan vergi tahsildarları idiler. Kent veya kasabanın güvenliğini sağlamak, gerektiğinde asker toplayıp savaşa katılmak da görevleri arasındaydı. Sancakta mütesellimin yaptığı idarî görevleri, kendilerine verilen gelirleri yüksek dar bölgede voyvodalar yapmaktaydılar⁹. Yani voyvoda, bazı yerlerde¹⁰ malî bir birimin başı olarak görülmesine rağmen, Tokat'ta idarî ve gerektiğinde askerî bazı yükümlülükleri yerine getiren ve sancakbeyi yetkilerine haiz görevliyi ifade etmekteydi.

Tanzimat'la yapılan idarî reformlarla birlikte Tokat Voyvodalığı, "Muhassıllık" a dönüştürülerek, malî işleri idare eden bir muhassıl atanmıştır. Asayiş, güvenlik ve zaptiye işleri ise, zaptiye memuru vasıtasıyla yönetilmeye başlanmıştır¹¹. Ancak başarısız olan muhassıllığın kaldırılmasından sonra, 1842 yılı Mart'ından itibaren Meclis-i Vâlâ kararı ile Tanzimat'ın uy-

⁷ Aynı tez, s. 46.

⁸ Aynı tez, s. 46 ve aynı yazar, aynı makale, s. 1622.

⁹ Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991, s. 30.

¹⁰ Meselâ, Diyarbakır Voyvodalığı gibi bazı birimlerde voyvoda sadece malî yükümlülükler yerine getiren bir görevliydi. Bk. İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, Ankara 1995, s. 197-204.

¹¹ "Dergâh-ı mu'allâm kapucubaşlarından mülhakâtıyla Tokad kazâsı muhassılı Hasan" (Tokat Şer'iyye Sicili, Defter No : 54, Sayfa No : 80, Belge No : 2. Bundan sonra TŞS, 54, 80/2 şeklinde gösterilecektir. Eğer bir sayfada bir adet belge varsa belge numaraları verilmeyecektir) ve "Asâkir-i Mansûre-i şâhânem mirâlâylarından Tokad ve tevâbi' kazâları umûr-ı zabtiyesi me'mûrî Mustafa Bey" (TŞS, 54, 46/1) ifadeleri Tanzimat sonrası yeni yöneticileri nitelemektedir.

gulandığı bütün eyaletlerde kazaların müdürler tarafından yönetilmesi kabul edilmiştir¹². Bu karar ile Tokat kazası da, müdür tarafından yönetilmeye başlanmıştır.

Bu çalışma, Tanzimat öncesinde Sivas Eyaleti'ne bağlı Tokat Voyvodalığı üzerine genel bir araştırmadır. Çalışmanın ana kaynaklarını Tokat şer'iyе sicilleri oluşturmaktadır. Sicillerdeki kayıtların verdiği bilgiler çerçevesinde konuyu aydınlatmaya çalıştık. Teknik olarak tırnak içinde italik olarak verilen kısımlar, belgelerden ya da çalışmalardan alınan alıntuları ihtiva etmektedir. Alıntularda bulunan yer ve şahıs isimleri ile diğer kavramlar yazılırken, orijinal metne sadık kalınmıştır. Ancak alıntular dışındaki kısımlardaki yazım kurallarında Türk Dil Kurumu'nun İmlâ Kılavuzu (Ankara 2000) esas alınmıştır. Meselâ, "Tokat" kelimesi, alıntularda "Tokad" şeklinde geçmektedir. Çalışmadaki alıntularda orijinal şekliyle Tokad olarak yazılırken, genel metin içinde ise, bugünkü kullanıldığı Türkçe'ye uyumlu şekliyle yazılmıştır. Kavramlara da bir örnek verirse, alıntularda "mâlikâne" şeklinde yazılırken, normal metin içinde İmlâ Kılavuzu'ndaki şekliyle "malikâne" olarak yazılmıştır. Tırnak içinde verilen italik olmayan kısımlar ise, kavramı vurgulamak içindir. Osmanlı döneminde kullanılan "Darbhâne-i Âmire" gibi özel terimler ise, yine alıntular dışındaki kısımlarda da orijinal haliyle verilmiştir.

Ayrıca bu çalışma, yürütücülüğünü yaptığımız "Karadeniz Şehirlerinin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1785-1840) I: Tokat - Trabzon - Samsun" adlı Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Destekli İleri Araştırma Projesi çerçevesinde hazırlanmıştır.

I. Osmanlı Maliyesinde Mukataa Sistemi ve Malikâne Uygulamasına Geçiş

"Mukataa" kavramı, "*devlet işletmesi veya devlete ait bir gelir payının tahsili*" anlamına gelmektedir. Devlet uygun gördüğü her türlü ziraî, ticarî ve sınaî kuruluşu mukataa haline getirebilir ve işi çoğunlukla özel teşebbüslere verir. Mukataaların başlarda "iltizam" ve "emanet" şeklinde işletilmeleri geleneksel bir uygulama idi. XVII. yüzyılın sonlarından itibaren "malikâne" sistemi de, mukataaların bir üçüncü işletme yöntemi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

¹² M. Çadırcı, *aynı eser*, s. 241.

İltizam, “*mukataaların müteşebbisler eliyle bir bedel karşılığı işletilmesidir*”. Mukataa haline getirilen işletmenin vergi tahsil işi tahvil adı verilen üç yıllık bir süre için açık artırma (müzayede) ile iltizama verilmekteydi. Daha sonraki süreçte savaş gibi durumlarda mukataaların, özellikle iltizam sistemiyle yönetilmesinde büyük zorluklar ortaya çıkmakta ve gelirlerde büyük dalgalanmalar olmaktadır. Bir mukataanın iltizam süresi içinde bazen birkaç mültezime verilmesi, mukataa gelirlerinden faydalanmadan birçok masraflara katlanmış, harçlar ve resimler vermiş olan müteşebbisleri zora sokuyordu. Bu sebepten bazı mukataalar, rantabl olmadığından alıcısı da çıkmıyordu.

“*Mukataalar, devlet eliyle bir memur kadrosu tarafından işletilebilirdi*”. Bu durumda işletmeyi idare eden yönetici, devlet hazinesi tarafından görevlendirilen ve emin adı verilen bir memur oluyordu. Görevi karşılığında devletten maaş veya dirlik alırdı. Genellikle mültezimlerin ilgisini çekmeyen, kazancı az görünen işletmeler emanet yoluyla işletilirdi. Havâss-ı Hümâyûn denen ve devlete nakdî gelir sağlayan toprakların önemli bir kısmının gelirleri kethüda, voyvoda ve muhassıl denen eminler tarafından toplanırdı¹³.

Osmanlı maliyesinde ömür boyu verilen iltizama “malikâne” denirdi. İlk yıllarda malikâneler, sadece toprak olarak, devlet ve askerlik işlerinde başarı sağlayanlara verilmekteydi. Bu tip malikâne, özel mülk idi. Mirasçılara intikal ederdi. XVIII. yüzyılda uygulanmaya başlayan sistem ise, mahiyet itibariyle farklıdır. XVI. ve XVII. yüzyıllarda devlet hazinesinin artan nakit sorunu, nasıl umarların iltizamlaşmasını ortaya çıkarmışsa, XVIII. yüzyılın hakim özelliklerinden biri de iltizamla işletilen mukataaların malikâneleşmesi olmuştur¹⁴.

Malikânede, mukataaların gelirlerinin birer muaccele (peşin) ve her yıl ödenecek müeccele (taksit) karşılığında özel kesime satılması söz konusudur. 1683'te Osmanlı Devleti'nin II. Viyana yenilgisiyle başlayan sorunlu yılları, devlet hazinesini büyük malî sıkıntılarla karşı karşıya getirmiştir. Devlet malî bunalımlarına ve bütçe açıklarına çare bulabilmek amacıyla 1695 yıl-

¹³ Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 1985, s. 122-129.

¹⁴ Osmanlı Devleti'nde malikâne uygulaması ve sonuçları üzerine daha ayrıntılı bilgiler için bk. Mehmet Genç, “Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi”, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, 2. Baskı, İstanbul 2002, s. 99-152; Murat Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortakları Tarihi*, İstanbul 1999, s. 141-170; Erol Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, İstanbul 2003.

lında yayımladığı bir fermanla, mukataaların – vezir ve hanım sultanların hasları da dahil olarak – hayat kaydı (ber-vech-i te‘bîd) şartı ile ilzam edilmelerini hayata geçirmiştir¹⁵. 12 Ocak 1695 yılında yayınlanan bu fermanın belirttiği gibi¹⁶, bu sistemle öngörülen “*sık sık değişen mültezimlerin mümkün olduğu kadar fazla kâr sağlamak uğruna tahrip ettiği vergi kaynağını ihya ve idame etmek üzerine değişmez bir mültezimin tasarrufuna bağlamak*”¹⁷. Bu şekilde 1695’te başlayarak sonraki 100-150 yıllık malî sistem içinde bir müesese haline gelen malikâne uygulaması¹⁸, ilk olarak Şam, Halep, Diyarbakır, Mardin, Adana, Malatya, Ayıntab ve Tokat bölgelerinde uygulamaya konuldu.

Malikâne olarak satışı çıkarılan mukataaların, yıllık net kârlarının değerleri üzerinde açık arttırma ile alınan “muaccele” (peşin satış bedeli), hazinenin yeni gelir kaynağıydı. Yani malikâne sahibi, satın aldığı mukataanın satış tarihinde devlete temin etmekte olduğu ve “mal” adı verilen yıllık nakdi vergiyi ve bu verginin % 5 ilâ 20’si arasında kalem vs. teşkil eden harçlarını her sene üç taksit halinde ödemeyi taahhüt ediyordu¹⁹.

Malikâne uygulamasının ilk yıllarında reayaya da malikâneci olma fırsatı verilmişti. Ancak daha sonra 1714’te bundan vazgeçildi. Çünkü malikâneye sahip olan müteşebbisin tasarruf hakkı sürekli kılınmasına rağmen, çoğu zaman reayalar, vergi konusunu korumaya dayalı siyasî güçten yoksun olduklarından, malikânelerini koruyamıyorlardı. Malikâne sisteminin en önemli sorunlarından birisi de, muaccelelerin şartlarının değişmesine karşın değişmezliği idi. Devlet bazen yeni düzenlemelerle muacceleleri artırsa da, genellikle sabit görünen bir yekûn ortaya çıkmaktaydı. Ayrıca malikâneye sahip olan müteşebbisler, malikânelerin başında durmayarak, malikâneyi kendileri iltizama vermeye başladılar. Böylelikle malikâne sisteminde de, iltizam uygulaması gittikçe yaygınlaşmaya başladı²⁰.

Osmanlı taşrasında malikâne olarak satışı çıkarılan mukataaların müzayedesinde peşin olarak yüklü bir para verilmesi söz konusu olduğundan, bu

¹⁵ A. Tabakoğlu, *aynı eser*, s. 130.

¹⁶ Hatt-ı hümayunun çıkış tarihini Silahdar Mehmed Efendi, 12 Ocak 1695 olarak vermektedir. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Âyanlık*, Ankara 1994, s. 107, dipnot 41.

¹⁷ M. Genç, *aynı eser*, s. 105.

¹⁸ *Aynı eser*, s. 105.

¹⁹ *Aynı eser*, s. 108.

²⁰ A. Tabakoğlu, *aynı eser*, s. 130-135.

parayı ancak devlet ricalinden ve vilayet âyanlarından olanlar ödeyebilirlerdi. Bu bakımdan eyalet ve sancaklarda, açık arttırmada malikâne mukataaların büyük bir kısmı, ileri gelen âyan, eşraf vb. gibi paralı kişilerin üzerinde kaldı. Böylece; has ve mukataat voyvodalıkları yoluyla bazı aileler zengin olup, zamanla nüfuz, güç ve zenginliklerini artırdılar. Bu da yeni başka sorunları beraberinde getirdi.

XVII. yüzyılın ikinci yarısında ve XVIII. yüzyılın ilk yarısında mültezimlik yapan kimseler iyice zenginleşerek, mirî mukataaları da malikâne olarak uhdelerine almaya başlamışlardır. Bu durum, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı ülkesinde bazı ailelerin daha da zenginleşmesine ve büyük güç kazanmalarına sebep olmuştur. Çünkü malikâneleri uzun yıllar idare eden aileler, büyük kârlar sağladıkları halde hazine bunlardan ölüncüye kadar genellikle aynı vergiyi almak zorundaydı. Bunlar öldükten sonra, malikâneyi devlet bir başkasına yeniden kayd-ı hayat şartıyla satabilirdi.

XVIII. yüzyılda malikâne olarak idare edilen yerlerin sayıları devamlı artmış, bunun sonucunda Anadolu'da büyük hanedan aileler türemiştir. Bunlar güçlerini XIX. yüzyılın başlarında da devam ettirmekteydiler. Meselâ, Cabbarzâde Süleyman Bey, 1214 ilâ 1222 yılları arasında Tokat Voyvodalığı mukataasını malikâne olarak idare etmiş, bölgenin en etkin ve nüfuzlu kişisi olmuştur. Ömür boyu mukataa, sahibine hem süre güvencesi hem de kırsal ve kentsel topluluklarda saygınlık sağlayan bir vergi geliri denetim biçimi şeklinde tezahür ettiğinden²¹, Cabbarzâdeler gibi Anadolu'da diğer büyük aileler de bu güçlerini kullanma eğilimi içinde olmuşlardır.

XVIII. yüzyılın son çeyreğinde ve XIX. yüzyılın başlarında Anadolu'daki çoğu eyalet ve sancak, büyük hanedan ve âyanların yönetimine geçmiştir. Tokat gibi idare edilen bölgelerde de malikâne mukataalar, aynı dönemde bölgenin âyan ve eşrafından olan voyvodalar vasıtasıyla yönetilmekteydi.

II. Genel Olarak Tokat Voyvodalığı'nın Yapısı ve Voyvodalar

18 Eylül 1659'dan itibaren voyvodalık idarî-malî birimi içine sokulmuş olan Tokat, voyvodalar vasıtasıyla yönetilmeye başlanmıştır²². Başlangıçta has denilen gelir bölgelerinin yönetimini sahibi adına yürüten kimseye voyvoda deniliyordu. Daha sonraları Tokat gibi bazı serbest tumarların, vali ve muta-

²¹ Dina Rızk Khoury, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Taşra Toplumu, Musul, 1540-1834*, İstanbul 1999, s. 107.

²² E. Özvar, *aynı tez*, s. 37-38.

sarıflara verilen bazı gelirlerin de voyvoda gönderilerek yönetildiği görülmektedir. Timar sisteminin XVII. yüzyıldan itibaren gittikçe bozulması ve iltizam usûlüne geçilmesi ve devletin para sıkıntısı çekmesi, geliri fazla bölgelerin doğrudan doğruya hazineye bağlanarak yönetilmesine yol açmış ve böylece voyvodalık kurumunun önemi artmıştır²³. Diğer bir ifade ile, bir sancak has olarak verilmişse, yönetimi de voyvodalığa dönüştürülür ve has sahibi voyvoda tayin ederdi. Haslar sarayın ileri gelenlerine, özellikle sultanın yakın akrabalarına verilmekte idi²⁴.

12 Ocak 1695 yılında yayınlanan fermanla, Osmanlı maliyesinde mukataaların ömür boyu iltizama verilmesi süreci başlayınca, yani malikâne sistemine geçilmesiyle birlikte, en çok malikâne satışının yapıldığı bölgelerden biri de, Tokat Voyvodalığı olmuştur. Osmanlı Devleti'nde özellikle kırsal alanlardan toplanacak vergiler, kaza ya da nahiyelerin sınırları içinde mukataalar yoluyla düzenlendiğinden, mukataalar da, o kaza ya da nahiyenin adıyla sistem içindeki yerini almıştır²⁵.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı maliyesinde mukataaların yine malikâne satışı devam etmiştir. Bu dönemde bazı mirî mukataaların yönetimi, Darbhâne-i Âmire'nin uhdesindeydi. Yüzyılın ikinci yarısından sonra, Osmanlı malî örgütlenmesi içinde bazı değişikliklerle önemi artan, statü ve işlevinde bazı değişiklikler olan Darbhâne, ikinci bir devlet hazinesi gibi, devletin gelir ve giderlerinin yönetiminde görev üstlenen bir kurum durumuna gelmiştir. Özellikle 1773-74 yıllarında bir ihtiyaç hazinesi biçiminde savaşların finansmanı için devreye sokulmuştur. 1787'den sonra Darbhâne, Hazine-i Âmire'nin giderlerine yardımcı ve ortak olmaya devam etmiş, III. Selim'in 1789'da tahta geçmesinden sonra ise, sermaye akçesi yükseltülerek güçlendirilmiştir. Daha sonra Darbhâne'nin işlevlerini daha iyi yerine getirmek için, bazı gelir kaynakları bu kuruma bağlanmıştır²⁶. Bu bağlamda XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Tokat Voyvodalığı mukataasının bazı hisseleri de, Darbhâne-i Âmire tarafından yönetilmeye başlanmıştır.

²³ M. Çadırcı, *aynı eser*, s. 29.

²⁴ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Ayânlık*, Ankara 1994, s. 16.

²⁵ 1695 fermanından sonra, Tokat Voyvodalığı'ndan malikâne satılan kaza ve nahiyeler için bk. E. Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, s. 97-98.

²⁶ Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih)*, İstanbul 1986, s. 98-100.

1773 yılında “*Tokad Voyvodalığı ve tevâbi‘ mukâta‘ ası bâ-berât-ı âlî-şân mutasarrıfları tarafından şartnâmesi mücibince*” Canik muhassılı ve Amasya mutasarrıfı Hacı Ali Paşa‘ya Muharrem guresinden/25 Mart‘tan itibaren iltizam edilmiştir²⁷. Tokat şer‘iyye sicillerine göre, Tokat Voyvodalığı ve tevâbi‘ mukataası üzerine 1773-1791 tarihleri arasındaki uygulamalar için çok aydınlatıcı veriler bulamadık. Ancak 09 Cemâziyülâhır 1211/10 Aralık 1796 tarihli bir fermana göre, 1205/1790-1791 ve 1206/1791-1792 senelerine mahsuben Tokat mukataasının voyvoda Yağcızâde Mehmed Bey‘e iltizam edildiğini öğrenmekteyiz. “*Suret-i defter mantûkınca ğayr-i ez havâlât ve teslîmât ve zimmet-i sahihesi olan üçbin dörtyüz seksanyedi gurus Darbhâne-i Âmire‘me müretteb olmağla*” kaydı, adı geöen senelerde mukataa biriminin yine Darbhâne-i Âmire ile ilişkisinin olduğunu göstermektedir²⁸.

14 Zilkade 1210/22 Mayıs 1796 tarihli bir fermana göre, Tokat Voyvodalığı mukataası “*ber-vech-i mâlikâne*” III. Selim‘in kız kardeşi Beyhan Sultan‘ın²⁹ yönetimindeydi³⁰. Sultan III. Selim, “*seyyidetü‘l-muhaddemât ekiletü‘l-muhassenât tâcü‘l-mestûrât zâtü‘l-alî ve‘ssa‘dât hemşire-i muhteremem Beyhân Sultan dâmet ismetühâ ve zîdet iffetühânın ber-vech-i mâlikâne uhdesinde olan Tokad mukâta‘ası*” ifadesiyle voyvodalık biriminin malikâne olarak kız kardeşine bağlı olduğunu belirtmekteydi³¹. Yine 04 Rebiyülâhır 1216/14 Ağustos 1801 tarihli bir başka fermana, Tokat Voyvodalığı mukataasının “*ma‘lûmü‘l-mikdâr mâl ile sultân-ı müşârün-ileyhânın iştirâken ber-vech-i mâlikâne*” uhdesinde olduğu kayıtlıydı. O halde mukataanın bütünü değil de, belirli hissesi Beyhan Sultan‘ın yönetimindeydi³². Nitekim 28 Safer 1228/02 Mart 1813 tarihli bir başka fermana, Beyhan Sultan‘ın “*Tokad Voyvodalığı mukâta‘asından ber-vech-i mâlikâne ... rub‘*” hissesinin bulunduğu ve müşterekleri hisseleriyle birlikte iltizama verildiği anlařılmaktadır³³.

²⁷ Canikli Ali Paşa‘dan Tokat ileri gelenlerine yazılan Gurre-i Muharrem 1187/25 Mart 1773 tarihli buyruldu. TŞS, 01, 212/2.

²⁸ TŞS, 02, 121.

²⁹ Beyhan Sultan, III. Mustafa‘nın kızı, Sultan III. Selim‘in kızkardeşidir. 02 Receb 1179/15 Aralık 1765 tarihinde Adilşah Kadın‘dan doğmuştur. I. Abdülhamid tarafından Halep valisi eski Silahdar Mustafa Paşa ile 1784‘de evlendirildi. 15 Rebiyülevvel 1240/07 Kasım 1824 öldü. M. Çağatay Uluçağ, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, 2. Baskı, Ankara 1985, s. 102-103.

³⁰ TŞS, 02, 68-69.

³¹ Aynı belge.

³² TŞS, 07, 62.

³³ TŞS, 17, 28/2.

Beyhan Sultan'ın bu malikâne hissesi, III. Selim'in saltanatu boyunca devam etmiştir³⁴.

Sultan II. Mahmud yönetiminin başlarında da Beyhan Sultan, voyvodalık mukataasında malikâne hissesini tasarruf etmeyi sürdürmekteydi. Meselâ, 27 Muharrem 1223/25 Mart 1808 tarihli bir fermanında, “*Voyvodalık-ı Tokad mukāta'ası ... serbestiyet üzere ... ma'lûmü'l-mikdâr mâl ve mu'accele ile sul-tân-ı müşârün-ileyhânın iştirâken ber-vech-i mâlikâne uhdesinde*” olduğu belirtilmekteydi³⁵.

19 Muharrem 1224/06 Mart 1809 tarihli bir fermana göre, “*mukāta'ât-ı mîrîyyeden Voyvodalık-ı Tokad ve tevâbi' mukāta'ası*”nın, “*Darbhâne-i Âmire tarafından zabt u idâre*”³⁶ edilmekte, 09 Safer 1224/26 Mart 1809 tarihli bir başka fermana göre de, Beyhan Sultan, “*ber-vech-i mâlikâne*”, “*serbestiyet üzere*” voyvodalık birimindeki hissesini tasarruf etmeyi sürdürmekteydi³⁷.

1811, 1812 ve 1813 yıllarındaki kayıtlara göre, Tokat Voyvodalığı ve tevâbi' mukataasının “*nısf (1/2) hissesiyle nısf-ı sūdüs (yarımın 1/6'sı) hissesi*” Darbhâne-i Âmire tarafından zabt ve idare edilmekteydi³⁸. 23 Safer 1228/25 Şubat 1813 tarihli bir buyrulduya göre, mukataanın gerek Darbhâne hissesi ve gerek Beyhan Sultan'ın rub' (1/4) hissesi, 1813 senesine mahsuben Sivas valisi İbrahim Paşa'ya iltizam edilmiş, paşa da Hacı Yusufzâde Yusuf Ağa'yı voyvoda tayin etmiştir³⁹. Yani buradan anlaşılan mukataanın asıl sahibi Vali İbrahim Paşa'dır.

³⁴ 1771-1807 arası dönemde Tokat Voyvodalığı mukataasının Beyhan Sultan'ın uhdesinde bulunduğu ya da Darbhâne-i Âmire tarafından zabt u rabt edildiği üzerine şer'iyye sicillerindeki belgelerde herhangi bir ifadeye rastlanamamıştır. Ancak bu dönem arasında mukataanın yine Darbhâne-i Âmire tarafından iltizama verildiği ve voyvodaların iltizam şartları gereği yönetimi sağladıkları anlaşılmaktadır. Bu yıllar arasında mukataanın iltizama verilmesi ve voyvoda isimleri için bk. TŞS, 01, 212/2; 01, 306; 01, 332; 02, 121; 02, 147/2; 03, 36; 03, 148/2; 04, 15/1; 04, 107/1; 05, 52/1; 06, 65; 07, 8 ve 34; 07, 36/1; 07.

³⁵ 27 Muharrem 1223/25 Mart 1808 tarihli ferman. TŞS, 11, 89. Yine 04 Safer 1223/01 Nisan 1808 tarihli bir başka ferman da Sultan II. Mahmud, “*...emmizâdem Beyhan Sultân ... ber-vech-i mâlikâne uhdesinde olan Tokad Voyvodalığı mukāta'ası külliyyetü mâl ile mukayyed vâridât-ı cesime-i mîrîyyemden olup*” ifadesini kullanmaktadır. TŞS, 11, 90/1.

³⁶ TŞS, 12, 46/2.

³⁷ Fermanında Tokat ve tevâbi' mukataasının “*nısf hissesiyle nısf-ı sūdüs an sümün hissesini*”n Darbhâne-i Âmire tarafından zabt ve idare olunduğu belirtilmekteydi. TŞS, 12, 46/1.

³⁸ TŞS, 14, 38/2; 15, 75/2; 16, 37/2.

³⁹ Tokat kadısı, âyan, zabitler ve iş erlerine Sivas'tan gönderilen buyruldu. TŞS, 17, 29/1. Aynı konuda 09 Safer 1228/11 Şubat 1813 (*BOA, Cevdet Maliye*, No. 21332) ve 28 Safer 1228/02 Mart 1813 tarihinde Beyhan Sultan'ın rub' hissesiyle, diğer hisselerin iltizam edildiğini hâvi fermanlar. TŞS, 17, 28/2.

29 Muharrem 1234/28 Kasım 1818 tarihli bir fermana göre, Tokat Voyvodalığı mukataasının yarım hissesi Darbhâne-i Âmire, diğer yarım hissesi ise müştarekleri tasarrufundaydı. “*Yed-i vâhidden*” idare edilmek üzere, 1234 Muharremi guresinden Zilhicce gâyetine/31 Ekim 1818 başından 19 Ekim 1819 sonuna değin bir seneliğine Voyvoda Derviş Ali’ye iltizam olunmuştur⁴⁰.

1237/1822 senesinde Tokat Voyvodalığı mukataasının yarım hissesiyle rub’-ı sūdüs (çeyreğin $1/6$ sı) hissesi Tokat voyvodası Hacı Ali Ađa’ya ihale edilmiş, ancak vefat ettiğinden aynı şartlar muvacehesinde voyvodalık iltizamı 64.271 kuruş mal, kalemiyye, harc-ı aklâm ve faiz mukabili Salih Ađa’ya iltizam olunmuştur⁴¹. Yine voyvodalığın yarım hissesiyle rub’-ı sūdüs ve rub’-ı sümün ($1/8$) hissesinin, 1238/1823⁴² ve 1239/1824 senelerine mahsuben 67.980 kuruş bedel-i iltizamla Salih Ađa’ya ihale edildiği görölmektedir⁴³.

06 Cemâziyülâhır 1240/26 Ocak 1825 tarihli bir ferman dan Tokat Voyvodalığı ve tevâbi’ mukataasının yarım hissesiyle rub’-ı sūdüs (çeyreğin $1/6$ sı) ve rub’ ($1/4$) ve sümün (çeyreğin $1/8$) hissesi aynı yıla mahsuben yine 67.980 kuruş bedel-i iltizam ile hassa silahşörl erinden Süleyman Ađa’ya ihale edilmiřtir⁴⁴. Yine aynı tarihli Darbhâne-i Âmire nazır ı Hacı Yusuf tarafından yazılan bir zabıtname kaydına göre, “*Darbhâne-i Âmire’de Ceyb-i Hümâyün-ı mülûkâne tarafından zabt u idâre olunan mukâta’ât-ı mîriyyeden Tokad Voyvodalığı ve tevâbi’ mukâta’asının rub’ hissesinin*” Süleyman Ađa’ya ihale edildiği belirtilmektedir⁴⁵.

Beyhan Sultan’ın voyvodalık mukataasında olan rub’ hissesinin voyvodaya ihalesi hususunda yazdığı son zabıtnamesi, 04 Cemâziyülâhır 1239/05 şubat 1824 tarihlidir. Mukataanın 1239/1824 Martu başından itibaren iltiza-

⁴⁰ TŞS, 23, 53/1.

⁴¹ 19 Zilkade 1237/07 Ağustos 1822 tarihli ferman. TŞS, 23, 59/1. 14 Ramazan 1083/03 Ocak 1673 tarihli bir arzda Tokat Voyvodalığı’nın 63.541 kuruşla Gürcü Osman’a tevcih ve beratının verilmesine dair kayıt mevcuttur. BOA, *Cevdet Maliye*, No. 22201.

⁴² 20 Rebiyülâhır 1238/04 Ocak 1823 tarihli ferman. TŞS, 28, 20/1; Zabıtname için bk. TŞS, 28, 20/2.

⁴³ 04 Cemâziyülevvel 1239/05 şubat 1824 tarihli ferman, TŞS, 28,164/2; Zabıtname için bk. TŞS, 28, 165/1.

⁴⁴ TŞS, 29, 95/2.

⁴⁵ TŞS, 29, 96/1.

mını öngörmektedir⁴⁶. Bu tarihten itibaren Tokat şer'iyeye sicillerinde Beyhan Sultan'ın voyvodalık mukataasındaki hissesi ile ilgili herhangi bir kayıt yoktur. Çünkü O, 07 Kasım 1824'de vefat ettiğinden malikâne hissesi Darbhâne tarafından nezaret edilmek üzere "*Ceyb-i Hümayûn-ı mülûkâne hazînesine*" devredilmiştir⁴⁷. Yukarıda belirtildiği gibi, 1825'de mukataanın yine "*nısf hissesiyle rub'-ı südtüs ve rub' ve sümün*" hissesi Mart başından itibaren, Darbhâne tarafından 67.980 kuruş⁴⁸, Beyhan Sultan'dan Ceyb-i Hümayun'a devredilen rub' (1/4) hisse de "*sâbıkı misillü ellidörtbinyüz guruş bedel-i iltizâm ile*" Tokat voyvodası hassa silahşörlerinden Süleyman'a ihale olunmuştur⁴⁹.

Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nde 1813 yılında alınan bir kararla eyalet ve sancak dahilinde bulunan tüm mukataaların artık yalnızca o bölgenin mülkî idarecilerine (vali, mutasarrıf vb.) ihale olunması ilkesi kabul edilmiş ve uygulamaya geçilmiştir⁵⁰. Bu kararın bir göstergesi olmalıdır ki, 1813 yılında Tokat Voyvodalığı mukataası da, Sivas valisi İbrahim Paşa'ya iltizam edilmiştir⁵¹. 1813'den 1817'ye kadar mukataanın ihalesi Sivas valilerine yapılmış, bunlar da birimi yönetmek üzere buyruldu ile Tokat'a voyvoda atanmışlardır. 1817 yılında ise, Sivas valisinin atadığı voyvoda Üveys Bey'in azliyle Tokat ahalisinin isteğine binaen merkezden Selanik Tütün Gümrüğü eski Emîni Ali Ağa emaneten voyvoda atanmış, 1818⁵² ve 1819⁵³ yıllarında ise, mukataa kendisine iltizam edilmiştir.

1245/1830'dan itibaren Tokat Voyvodalığı mukataası, "*Mukâta'ât Hazînesi*"⁵⁴ tarafından zabt u idâre" edilmeye başlanmış ve aynı seneye mahsuben

⁴⁶ 1824 senesine mahsuben Beyhan Sultan tarafından voyvoda Salih Ağa'ya verilen şartnameyi ihtiva eden zabıtname kaydı. TŞS, 28, 165/1.

⁴⁷ TŞS, 29, 96/1.

⁴⁸ TŞS, 29, 95/2.

⁴⁹ TŞS, 29, 96/1.

⁵⁰ 1813'te böyle bir uygulamayla, hem halkın büyük kârlar peşinde koşan mütezimlerden korunması hem de gelirleri iyice düşmüş ve malî imkanları iyice azalmış mahallî idarecilerin biraz olsun kuvvetlenmesi amaçlanmıştır. Bk. Y. Cezar, *aynı eser*, s. 242.

⁵¹ TŞS, 17, 28/2.

⁵² TŞS, 22, 52

⁵³ TŞS, 23, 53/1.

⁵⁴ 3 Şubat 1827'de "Mukataat Nezâreti" adıyla yeni bir görev ihdas olundu ve Asâkir-i Mansûre'ye tahsis olunmuş olan tüm gelirlerin yönetimi bu nazıra verildi. Nezaretin kurulması ile Hazine-i Âmire'nin bir şubesi olmaktan çıkan Mukataat Hazinesi, bağımsız bir hazine olmuştur. Mukataat Hazinesi ve Nezaretinin kuruluş ve gelişimi için bk. Y. Cezar, *aynı eser*, s. 252-262.

sekiz hisseye ayrılarak, bunun beş sümün (5/8) hissesi⁵⁵, 74.362 kuruş bedel ile Halil Ağa'ya iltizam edilmiştir. İltizamı alan voyvoda, bu defa Mukataat Hazinesi'ne borç senedi (deyn temessükü) vermekle yükümlü tutulmuştur⁵⁶. Ancak bir müddet sonra mukataa kendisinden alınarak, yine aynı yıla mahsuben Amasya sancağı mütesellimi dergâh-ı âlî kapıcıbaşlarından Hafız Hasan'a ihale edilmiş, O da, dergâh-ı âlî gediklilerinden Muhammed Ağa'ya iltizam etmiştir⁵⁷. Hafız Hasan, 1831 ve 1832 yıllarında da voyvodalık mukataasının asıl sahibi idi. 1834 yılında mukataa, Sivas valisi Hazinedarzâde Osman Paşa'ya "*ber-vech-i muhassılık*" olarak verilmiştir⁵⁸. Ancak bu uzun sürmemiş, kısa süre sonra mukataa, Amasya sancağı mütesellimi Ahmed Bey'e verilmiş⁵⁹, O da, hassa silahşörlerinden Latifzâde Hüseyin Ağa'ya iltizam etmiştir⁶⁰.

1839'da Tokat Voyvodalığı mukataasının Amasya sancağı müteselliminin yönetiminde olduğu anlaşılmaktadır. "*Dergâh-ı âlî kapucubaşlarından Amasya sancağı mütesellimi ve Tokad voyvodası izzetlü ağa*" ifadesi bunu teyit etmektedir⁶¹. Tanzimat'la birlikte "Muhassılık" malî birimi ihdas edilerek, Tokat'a da muhassıl atanmaya başlanmıştır. Muhassıl, birimin malî işleriyle ilgili bir görevlisiydi. Yine Tanzimat'la birlikte Tokat Voyvodalığı'nın güvenlik işleri de, zaptiye memuru nun yönetimine verilmiştir.

III. Tokat Voyvodalığı Mukataasının İhalesi ve Birime Bağlı Bazı Gelirler

Tokat Voyvodalığı mukataası, mîrî mukataalar arasında büyük ve önemli bir yere sahiptir. Nitekim bir belgede "*Tokad Voyvodalığı mukâta'ası ...*

⁵⁵ Belgede beş sümün hisse tabiri, 5/8'e tekabül eder. Mukatanın 5/8'i 74.362 kuruş bedel-i iltizam ile ihale olunduğuna göre, basit bir hesaplamayla herhalde sekiz hissenin tamamı da 118.479,5 kuruş demektir.

⁵⁶ TŞS, 35, 10.

⁵⁷ TŞS, 35, 88/1.

⁵⁸ TŞS, 38, 24. 21 Zilkade 1248 tarihli bir başka belgede, Trabzon valisi Osman Paşa, maiyyetindeki askerle birlikte Tokat'ta bulunmaktaydı. Ancak orada zahire tükendiğinden, Amasya'ya naklini istemiş ve gitmesine müsaade edilmiştir. Bu civarda isyan eden Mısır askeri olmadığı, bu sebepten muhafaza işlerini Amasya'dan yürüteceğine dair Osman Paşa'nın kamesi ve irade için bk. BOA, *Hatt-ı Hümayun*, No. 20324; 20324 A, B, C.

⁵⁹ TŞS, 38, 142/2.

⁶⁰ TŞS, 39, 88/1.

⁶¹ TŞS, 52, 66/1.

mukāta'ât-ı cesîme-i mîrîyyemde" ifadesi, adı geçen birimin büyüklüğünü, dolayısıyla önemini göstermektedir⁶².

Her yılın Mart ayından itibaren müzayede ile ihaleye çıkarılan voyvodalık mukataasını devlet hazinesine en yüksek yıllık vergi miktarını (muaccele) teklif ve tediye eden iltizama alıyor⁶³, o da yönetimi sağlamak için bir voyvoda atıyordu. Mukataanın ihalesi, Darbhâne-i Âmire nazırının inhası üzerine, Dîvân-ı Hümâyun'un uygun görmesi sonucunda ferman ile gerçekleştirilmekteydi⁶⁴. Ayrıca mukataayı alan şahsa, malikâne sahibi olarak sahip olduğu hak ve salahiyetleri ihtiva eden bir berat verilirdi. Devlet bu beratla, malikâneye ait olan vergi kaynağının bulunduğu alan ve mükellefler üzerinde her türlü malî haklarla birlikte bir kısım idarî ve inzibatî hakları da malikâne sahibine devrederdi⁶⁵. Sonra mukataada hissesi olan malikâne sahibi Beyhan Sultan da (1824'e kadar), kendi hissesini yönetmek üzere voyvodaya "*mâl-ı mîrî ve kalemiyyesiyle mahallinde virilecek vezâ'îfi vakt u zemânıyla edâ ve senedâtını*" teslim eylemeyi hâvî zabıtname yazmaktaydı⁶⁶.

Tokat Voyvodalığı mukataası nasıl iltizama veriliyordu? 1809 yılında yapılan bir iltizam fermanını inceleyerek bu soruya daha detaylı cevap bulmak mümkün olmaktadır. 19 Muharrem 1224/06 Mart 1809 tarihli bir fermana göre, Tokat Voyvodalığı ve tevâbi' mukataasının nisf hissesiyle nisf-ı sūdüs an sümün hissesi, 1224/1809 senesi Martundan itibaren bir yıllığına "*tâlib ve râ-gb*" olan Mehmed Behlül Bey'e, "*mâl ve kalemiyye ve harc-ı aklâm ve kabz bedel*" 59.283 kuruş "*bedel-i iltizâm*" ile ihale edilmiştir. Behlül Bey de iltizamı aldıktan sonra, gerekli ödemeleri zamanında yapmak üzere Darbhâne-i Âmire hazinesine sarraf kefaletiyle mühürlü "*deyn temessükü*" vermiştir. Bu işlemler sonucu, Darbhâne nazırı Ahmed Şakir de, voyvodalığın yönetimi için emr-i şerif verilmesini inha etmiştir. Bu inhaya istinaden ferman yazılmış ve bu iltizam anlaşması kesinlik kazanmıştır⁶⁷. Ayrıca fermana mukataa gelirlerine Behlül Bey dışında hiç kimsenin müdahale etmemesi ve voyvodanın

⁶² TŞS, 12, 46/1. Ayrıca bir fermana "*Tokad gibi belde-i azimenin*" ifadesi de bunu teyit etmektedir. TŞS, 11, 90/1.

⁶³ Erol Özvar, aynı tez, s. 40.

⁶⁴ TŞS, 12, 9/1.

⁶⁵ M. Genç, aynı eser, s. 109.

⁶⁶ TŞS, 12, 47/1.

⁶⁷ TŞS, 12, 46/2.

ortaya çıkan “*mahsûlât ve rûsûmâtı kânûn-ı kadîm ve olageldiği üzre ahz u kabz ve cem' u tahsîl*” etmesi de yer almaktaydı⁶⁸.

Mukatanın “*mu'tedil ve re'âyâ-perver kimesnelere der'uhde ve iltizâm*” olunması ve malın her sene Hazîne-i Âmire, sebab-i tahrir ve Rûzname-i Hümâyûn temessükâtı gereğince havale olunan mahallere ödenmesi iltizam şartlarındandı. Mukatanın fermanla verilmesinden sonra, Beyhan Sultan tarafından da kendi hissesinin ihalesine yönelik voyvodalık şartnamesini hâvî zabıtnamesi yazılmıştır⁶⁹.

Osmanlı memleketlerinde mîrî mukataaları iltizama alanlar, uhdelelerinde olan mukataatın “*mâl irsâliyyelerini*” Hazine-i Âmire'ye göndermekle yükümlüydüler. Ayrıca istenildiğinde havale olunan mahaller ile ocaklık ve vazife sahiplerine de ücretlerini ödemek zorundaydılar. Ayrıca mukataanın iltizam süresinin bitişinden sonra, “*cânîb-i mîrîçün hisâblarını rü'yet ve te'dîye-i zimmet eylemeleri düstûrû'l-amel tutulan şurût-ı mer'iyeden*” idi⁷⁰. Ancak bazen bu kurala uymayan iltizam sahipleri, mîrî malın eksilmesine sebep olabilmekteydiler. Meselâ, 05 Muharrem 1229/28 Aralık 1813 tarihli Tokat voyvodasına yazılan bir fermana göre, bir süreden beri mukataa iltizam edenler, “*hisâb rü'yetine rî'âyet itmedüklerinden ber-mûcib-i kuyûdât zimmet-i sahihe ve ğayr-i sahiheleri ma'lûm*” olmadığından “*vezâ'ifi olan mukâta'ât mâl irsâliyyelerinde sebab-i tahrîr ahkâmî ve Rûzname-i Hümâyûn temessükâtı ile havâle olunan meblağ mîkdârı zimmetimizde mâl-ı mîrî yokdur*” deyip, havale edilmesi gereken meblağı ödemedikleri gibi, vazife sahiplerine de baskı yapmaya başlamışlardır. Bu sebepten mukataayı iltizam eden mültezimlerin zimmetlerinde, tahminen havale edilmesi gerekli meblağlar kadar mîrî mal birikmekteydi. Yazılan fermanla, mîrî mukataalardan vazife sahiplerine ödenmesi gereken meblağın, mukataaları tasarruf edenlerin zimmetlerinden tahsil edilmesi ve “*mu'temed âdemler ile*” hesapların İstanbul'a bildirilmesi emredilmekteydi. Ayrıca önemli mîrî mukataalardan olan Diyarbakır, Malatya ve Tokat voyvodalıları ile Haleb Muhassılığî ve bunlara eş değer mîrî mukataa mallarından vazife havalesi denilerek, her sene büyük miktarda akçenin mîrî maldan düşüldüğü, ancak vazife sahiplerinin kimler olduğunun anlaşılamadığı, bu sebepten mukataa malından kimlere ne kadar ödeme yapıldığı; havale olunan yerlerin adları, yazılış se-

⁶⁸ Aynı ferman.

⁶⁹ TŞS, 12, 47/1.

⁷⁰ TŞS, 17, 143.

bebi ve senedinin de gönderilmesi istenmekteydi. Ayrıca Tokat voyvodasına 76.531 kuruş 38 akçe mîrî malı olan Tokat Voyvodalığı ve tevâbi' malından da "*mesârif-i mukarrere*" denilerek 4.180 kuruşun düşüldüğü, ancak bu meblağın kimlere ödendiğinin kayıtlardan anlaşılamadığı belirtilerek, geçmiş yıllardan 1228/1813 yılı sonuna kadar "*yedinde olan senedât-ı mîrîyye-siyle eshâb-ı vezâ'ifden ahz olunan zuhûrât ve sebebi tahrîr ahkâmını mu'temed*" ederek İstanbul'a göndermesi ve hesabını da "*ibrâ-yı zîmmet*" etmesi emredilmekteydi⁷¹.

02 Zilkade 1210/09 Mayıs 1796 tarihli Tokat naibi ve Voyvoda Lütfullah ve Mübaşir İsmail'e hitaben yazılan bir fermanın, Tokat Voyvodalığı mukataasından hangi mahallere havaletlerin yapıldığı hususlarında malumat edinmek mümkün olmaktadır. Meselâ, 1209/1794 senesine mahsuben iltizamen Lütfullah Bey'e ihale edilen Tokat Voyvodalığı mukataasının 56.500 kuruş mîrî malından, 6.000 kuruşu İpeklizâde Mustafa Paşa'nın maaşına⁷², 10.000 kuruşu maaş taksiti olarak Hazine-i Âmire'ye, 10.000 kuruşu Tersâne-i Âmire masrafına, 27.971,5 kuruşu Tophâne-i Âmire kışlakları için Darbhâne-i Âmire'ye ve 2.500 kuruşu da Vidin kalesi yeniçerilerinin ihtiyaçlarına havalesi ferman gereği zorunluymuştu. Ancak Hazine-i Âmire'de tetkik edilen bir defter suretine göre, bu meblağların Tersâne-i Âmire masrafı için Darbhâne hesabına 10.000 kuruş, Tophâne-i Âmire kışlaklarının masrafı için de 7.971,5 kuruşun havale edildiği, buna mukabil 20.000 kuruşun ve Vidin yeniçerilerine havalesi gereken 2.530 kuruşluk meblağın hiç ödenmediği anlaşılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda bu işin çözümü için görevlendirilen mübaşire, Tokat'a varır varmaz kalan 22.530 kuruşun Voyvoda Lütfullah'tan alınarak havale edilmesini emreden ferman yazılmıştır⁷³.

XIX. yüzyılın başlarında Tokat Voyvodalığı mukataası gelirlerinin hangi kalemlerden oluştuğu ve nerelere harcama yapıldığı hususunda şer'îye sicillerinde bilgiler mevcuttur. Aralık sonları 1814 tarihinde mukataa Sivas valisi Galip Mehmed Paşa'ya iltizam edilmiş, paşa da voyvodalığı emaneten yö-

⁷¹ Aynı ferman.

⁷² 07 Rebiyülâhır 1209/01 Kasım 1794 tarihli bir fermana göre, Sivas'ta ikamete memur olan Mustafa Paşa, "*Tokat Voyvodalığı mukâta'ası mâlından kendüye ma'âş olarak ta'yin olunan şehriyye beşer yüz gurusu*" Voyvoda Lütfullah Ağa'nın kendisine vermediğini İstanbul'a yazmıştır. Voyvoda, maaşı Mart sonuna kadar ödemiş, daha sonra "*zîmmetinde mâl-ı mîrî kalmadığından ma'âş-ı mezkûrî edâ idemeyeceğini*" bildirmiş, bu durumda Mustafa Paşa da, hakkının ödenmesini hâvî emr-i şerif yazılmasını istemiştir. Kayıtlardan yapılan incelemede Paşa'ya maaş mukabili havalenin yapılmasına yönelik ferman yazılmıştır. Bk. TŞS, 02, 59/1.

⁷³ TŞS, 02, 58/2.

netmek üzere hazinedarı Mehmed Ağa'yı Tokat'a voyvoda atamıştır⁷⁴. Bu emanet görevi üç ay sürdükten sonra mukataanın ihalesi, 1815 Martundan itibaren Tokatlı Üveys Bey'e yapılmıştır⁷⁵. Sonrasında da halef-selef iki voyvoda arasında alacak-verecek ve devir teslim işlemini gösteren bir defter tertip edilmiş⁷⁶ ve hesap kapatılmıştır.

1695'te Tokat Voyvodalığı'ndan malikâne satılan kaza ve nahiyeler ile⁷⁷, XVIII. yüzyılın son çeyreği ile XIX. yüzyılın ilk yarısında (Tanzimat'a kadar) malikâne verilen birimlerin aynı olup olmadığı konusunda Tokat şer'iyeye sicillerindeki belgelerde ayrıntılı bilgiler elde edemedik. Ancak Tablo I'deki Tokat Voyvodalığı mukataasının gelirleri ile ilgili veriler, Tokat kazası dahilindeki gelirleri; Tablo II'deki müfredât defterindeki bilgiler de daha çok Şarkipare, İlbeyli ve Sıraç kabilelerinin gelirleri, koyun kışlak harcı, bazı kazaların Beytülmal vb. kapsayan gelirleri ihtiva etmektedir. O halde tablolara bakılarak, voyvodalık mukataasının voyvodalık birimi içinde daha dar bir gelir bölgesini kapsadığı anlamı çıkarılabilir. Yani Tokat Voyvodalığı mukataası, Tokat kazası ve nahiyeleri ile birlikte yakın bazı alanlarda malikâne olarak satılan mukataa gelirlerinin bir kısmını içermektedir. "*Medîne-i Tokad voyvodası*"⁷⁸, "*nefs-i Tokad kazâsı ve nevâhisi ahâlileri*"⁷⁹, Beyhan Sultan'ın "*ber-vech-i mâlikâne uhdesinde olan Tokad kazâsı ve nevâhisi*"⁸⁰ ifadeleri, Tokat Voyvodalığı mukataasının Tokat kazası ve nahiyelerini kapsadığını göstermektedir. Ancak "*Tokad Voyvodalığı kazâlarının kadıları ve nâ'ibleri*"⁸¹ ifadesi, mukataanın sadece Tokat kazası ve nahiyeleriyle ilgili olmadığı, birime yakın bölgelerin bazı kaza gelirlerinin de bağlı olduğunu göstermektedir. Yine "*Tokat ve Sivas sancaklarında vâki' kazâların kadıları ve nâ'ibleri*"⁸² ifadesi de, Tokat Voyvodalığı'nın bir sancak statüsü gibi telakki edildiğini düşündürülebilir⁸³.

⁷⁴ TŞS, 19, 105/1.

⁷⁵ TŞS, 19, 139.

⁷⁶ TŞS, 19, 146. Tokat Voyvodalığı mukataasına bağlı bazı gelir birimleri için bk. TABLO I ve TABLO II.

⁷⁷ Bk. E. Özvar, *aynı eser*, s. 98.

⁷⁸ TŞS, 10, 2/1, 2/2, 2/3, 2/4, 2/8.

⁷⁹ TŞS, 13, 98.

⁸⁰ TŞS, 13, 108/3.

⁸¹ TŞS, 12, 73/1.

⁸² TŞS, 10, 26.

⁸³ Aslında Tokat, Sivas Eyaleti'nin Sivas Sancağı'na bağlı bir kaza statüsündeydi.

O halde bilgileri toplarsak, XVIII. yüzyılın son çeyreği ile XIX. yüzyılın ilk yarısındaki Tokat Voyvodalığı'nın statüsü ile XVII. yüzyıldaki Sivas Eyaleti'nin Havâss-ı Hümâyun'a ait olan gelirlerinin yönetimi anlamına gelen ve malî bir birim olan Tokat Voyvodalığı, farklı anlamlar içermektedir. Artık XVIII. yüzyılın yeni şartları içinde Tokat Voyvodalığı mukataasından kastedilen, Tokat kazası ve nahiyeleri ile birlikte daha dar ve geliri yüksek bazı bölgelerin vergi gelirlerinin malikâne satışlarıdır.

IV. Tokat Voyvodalarının Atanma ve Azilleri

XVIII. yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın başlarında Tokat Voyvodalığı mukataası, yukarıda da belirtildiği üzere, Darbhâne-i Âmire tarafından zabt ve idare edilmekteydi. Mukataa "yed-i vâhidden" Darbhâne tarafından iltizama verilebildiği gibi, Sivas valileri gibi devlet görevlilerine ihale olunduğunda, valiler adı geçen birimi "emaneten" yönetmek üzere buyruldu ile de bir voyvoda atayabilir ya da ikinci bir kişiye iltizam edebilirlerdi.

İncelediğimiz dönemde Tokat voyvodaları, mukataayı genellikle yed-i vâhidden, yani birinci elden iltizama almaktaydılar. Bunun yanında emaneten idare de söz konusu olmaktadır. Meselâ, mukataa 1224/1809'da Mehmed Behlül Bey'e⁸⁴, 1225/1810'da Ali Ağa'ya⁸⁵, 1227/1812⁸⁶ ve 1228/1813'de⁸⁷ Mehmed Salih Ağa'ya, 1234/1819'da Derviş Ali Ağa'ya "yed-i vâhidden zabt u idâre olunmak üzere" iltizam olunmuştur⁸⁸.

Tokat Voyvodalığı mukataasının emanetle yönetilmesi işlemi konusunda da birkaç örnek verilebilir: Meselâ, 1222/1807'te Tokat Voyvodalığı mukataası Bozok mutasarrıfı Cabbarzâde Süleyman Bey'e ihale olunmuştur. Mutasarrıf da, "tarafından" İlbaşıoğlu Ahmed Ağa'yı "voyvoda nasb u ta'yîn" etmiştir⁸⁹. 1228/1813 yılına mahsuben voyvodalık mukataası, Sivas valisi İbrahim Paşa'ya ihale edilmiş, vali de buyruldu ile Erzurumlu Hacı Yusuf'u voyvoda atamıştır⁹⁰. Yine 1815 yılında voyvodalık mukataası, Sivas valisi Galip Mehmed Paşa'ya ihale edilmiş, O da, hazinedarı Mehmed Ali Ağa'yı Tokat'a

⁸⁴ TŞS, 12, 46/2.

⁸⁵ TŞS, 14, 138/3.

⁸⁶ TŞS, 15, 75/2.

⁸⁷ TŞS, 17, 27.

⁸⁸ TŞS, 23, 53/1.

⁸⁹ TŞS, 11, 90/2.

⁹⁰ TŞS, 17, 28/2.

“*ber-vech-i emânet*” voyvoda atanmıştır⁹¹. 1231/1816 ve 1232/1817 yıllarında Tokat Voyvodalığı mukataası, bu defa Sivas valisi Osman Paşa’ya ihale edilmiş, O da, 1816 yılı için emaneten Abdüllatifzâde Hüseyin Ağa’yı voyvoda atanmıştır⁹².

Şimdi Tokat voyvodalarının atanma ve azilleri ile ilgili daha detaylı bilgiler vermek için, belgeleri incelemek istiyoruz:

Tokat Voyvodalığı ve tevâbi’ mukataasını iltizama alan mültezim, anlaşma şartlarına aykırı herhangi bir kanunsuzluğa sebep olduğunda, iltizam mukavelesi feshedilerek, aynı şartlarda başka birine ihale söz konusu olurdu. Meselâ, 1222/1807 senesine mahsuben “*Tokad Voyvodalığı mukâta’ası*” Abdülcabbarzâde (Cabbarzâde) Süleyman Bey’e iltizam olunmuş, O da, mukataayı yönetmek üzere İlbaşıoğlu Küçük Ahmed Ağa’yı voyvoda atanmıştır. Ancak voyvodanın “*memleketi tecrîm iderek külliyyetlü şey ahz eylediği ahâli tarafından*” arzuhal, mahzar ve ilâmla İstanbul’a bildirilince, “*mukâta’a-i merkûm iltizâmı mûmâ-ileyhin uhdesinden fekk*” olunmuştur. Daha sonra voyvodalık mukataası, “*mâl-ı mîrî ve kalemîyeleri ve ashâb-ı mâlikânenin fâ’izlerini mahallerine*” zamanında ödemek şartıyla Mehmed Metin’in “*uhdesine ihâlesi tanzîm*” olunmuş, eski mültezim Süleyman Bey’in de mukataa malından aynı yıl için bir akçe talep etmemesi hususunda anlaşma sağlanmıştır. Ancak Süleyman Bey, “*sene-i mezkûreye mahsûben ba’zı mahallere ubûdiyyet ve avâ’id nâmıyla virdiği akçeyi halefi voyvoda-i mûmâ-ileyhden mütâlebe ve tazyîk*” edince, bu davranışın “*şurût-ı mu’âhedenin hilâfi*” olduğuy, bu sebepten “*akçe mütâlebesiyle vâki’ olan müdâhalenin men’ ü def için*” Beyhan Sultan’ın kethüdası Ahmed Azmi Efendi emr-i şerif verilmesini istemiştir⁹³.

Sorunun halli için başmuhasebe kayıtlarına başvurulmuştur. Yapılan araştırmada “*voyvodalık-ı mezbûrın mûmâ-ileyh Mehmed Metin zîde mecduhûnın uhdesine ihâle vü iltizâm*” olunduğu anlaşılmıştır. Bu bilgi ve kethüdanın inhasına istinaden Tokat naibine 09 Safer 1223/06 Nisan 1808 tarihinde bu ferman yazılarak, Süleyman Bey’in müdahalesinin önlenmesi ve emirlere aykırı hareketlerden kaçınılması emredilmiştir. Ayrıca Voyvoda Mehmed Metin’e de şu emirler verilmiştir: “*Sen ki voyvoda-i mûmâ-ileyhsin tarafından o makûle avâ’id nâmı ve nâm-ı âhar ile mûmâ-ileyh cânibine*

⁹¹ TŞS, 19, 105/1.

⁹² TŞS, 20, 49.

⁹³ TŞS, 11, 90/2.

nesne virilmesi iktizâ itmemekle o makûle ta'addisine havâle sem'î ve îtibâr olunmayup hemen mûcib-i ta'ahhüdün üzre mâl-ı mîrî ve kalemiyye ve ashâb-ı mâlikânenin fâ'izlerini edâ ve himâyet-i fukarâ husûsına dikkat ü îtinâ eylemek bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur"⁹⁴. O halde Tokat mukataası iltizamını uhdelerine alan mültezimler, ihale şartlarına aykırı hareket ettiklerinde ya da halka zulüm yapıklarında anlaşmaları feshedilerek, aynı şartlarda bir başkasına ihale söz konusu oluyordu.

Tokat Voyvodalığı mukataasını uhdesine alan mültezim, vefat ettiğinde voyvodalık yine aynı şartlarda bir başkasına ihale edilebilirdi. Meselâ, 25 Receb 1223/16 Eylül 1808 tarihli bir fermana göre, aynı yıl için "Tokad Voyvodalığı mukâta'ası ... iltizâmen uhdesine ihâle olunan silahşörân Mehmed Me-tin bu esnâda vefât" ettiğinden, mukataa müddetini tamamlamak ve adı geçen senenin Şubat sonuna değin "mukâta'a-i mezbûrın kâffe-i â'idât u müktesâbâtını cem' u tahsîl ve sene hitâmına dek ne hâsıl olur ise mûmzâ ve mahtûm defterini irsâl eylemek üzere Tokad voyvodası mûmâ-ileyh Mustafa" Ağa'ya ihale olunmuştur⁹⁵.

Tokat Voyvodalığı mukataası iltizamı, bazı durumlarda hiçbir sebep gösterilmeden sahibinden alınarak bir başkasına verilebilirdi. Meselâ, 22 Safer 1228/24 Şubat 1813 tarihli bir belgeye göre, Tokat Voyvodalığı ve tevâbi' mukataasının yarım hissesiyle nısf-ı sūdüs hissesi, 1813 senesine mahsuben Mehmed Salih Ağa'ya iltizam olunmuş ve bu hususta emr-i şerif yazılmıştır. Ancak "hasbe'l-iktizâ" adı geçen mültezimden alınarak, 1813 senesi Martundan itibaren Erzurumlu Hacı Yusufzâde Yusuf'a 64.000 kuruş bedel-i iltizam ile verilmiştir⁹⁶.

Yine bu iltizama yönelik Sivas valisi İbrahim Paşa, İstanbul'a yazdığı bir takriri ile Beyhan Sultan'ın Tokat Voyvodalığı mukataasında olan "rub' hissesiyle şürekâ-i sâ'ire hisseleri yed-i vâhidden zabt u idâre olunmak üzere" 1813 senesine mahsuben Beyhan Sultan'ın verdiği şartnameye istinaden kendisine iltizam olunduğunu, kendisinin de mukataayı yönetmek üzere Er-

⁹⁴ Aynı ferman.

⁹⁵ Bu ferman, Beyhan Sultan'ın kethüdası Ahmed Azmi'nin, voyvodalığın bütün aidat ve hasılatının eskiden olduğu gibi serbestiyet üzere zabt ettirilmesi, "mâl-ı mukâta'a tekmil olmadukca âhar mahallere bir akçe ve bir habbe virilmemesi" hususuna dikkat edilmesi ve mîrî emvalin telefinden kaçınılması hususlarını belirten takririne istinaden yazılmıştır. TŞS, 12, 9/1. Ayrıca bu fermana istinaden Tokat naibi, Voyvoda Seyyid Mustafa Ağa, vücûh-ı memleket ve iş erlerine Sivas valisinden bir buyruldu yazılmıştır. TŞS, 12, 9/2.

⁹⁶ TŞS, 17, 27.

zurumlu Yusuf Ağa'yı buyruldu⁹⁷ ile voyvoda atadığını belirtmiştir. “*Bedel-i iltizâmlar için iktizâ iden mebâlîğ vakt u zamâniyle edâ itmek üzere voyvoda-i mûmâ-ileyhin*” İstanbul’da olan sarrafının kefaletiyle sultana temessük ve-rildiğini de belirten Paşa, “*sultân-ı müşârün-ileyhâ ve şürekâ-i sâ’irelerin*” yö-netimine kimsenin müdahale etmemesini belirten hasseten bir emr-i şerif verilmesini istemiştir. Bu takrire istinaden 28 Safer 1228/30 Şubat 1813 tari-hinde “*sultân-ı müşârün-ileyhânın uhdesinde olan rub’ hissesiyle şürekâ-i sâ’irelerinin hisselerini sene-i mezbûr Martu ibtidâsından Şubatu gâyetine degin bir sene-i kâmile yed-i vâhidden voyvoda-i mûmâ-ileyh tarafından zabt u rabt*” olunmasını belirten ferman yazılmıştır⁹⁸.

Yusuf Ağa bir yıl sonra voyvodalıktan azledilmiştir. Sivas valisi İbrahim Paşa, Tokat ileri gelenlerine 13 Safer 1229/14 Şubat 1814 tarihli bir buyrul-dusu ile “*eyâlet-i Sivas dâhilinde beldeniz voyvodası hâssa silahşörânından Yusuf Ağa’nın azl olunup yerine ra’iyye-perver ve munsif ve mu’ tedil ve kâr âşinâ voyvoda nasb u ta’yîn olunmasını*” halkın kendisinden rica ettiklerini, bu istekler çerçevesinde kapı halkı eski emekdarlarından silahdarı Gürcü-zâde Mehmed Ağa’yı voyvoda atadığını bildirmiştir. Paşa, atama işleminden sonra, Mehmed Ağa’ya görevini doğru dürüst bir biçimde yapması, halkı ko-ruması ve aykırı hareketlerde bulunmaması konusunda ayrıca uyarılarda bulunmuştur⁹⁹.

27 Rebiyülevvel 1230/09 Mart 1815 tarihli bir buyrulduya göre, Tokat Voyvodalığı mukataası bu defa Sivas valisi Mehmed Galip Paşa’ya ihale olunmuş, paşa da Mart sonuna değin mukataayı “*ber-vech-i emânet*” yönet-mek üzere hazinedarı Mehmed Ali Ağa’yı Tokat voyvodası tayin etmiştir¹⁰⁰. Ancak Galip Paşa¹⁰¹, voyvodalığa atadığı hazinedarını “*hasbe’l-maslahat ma-hall-i âhara*” başka bir göreve atadığından, mukataayı “*Tokad hânedânın-dan*” Seyyid Hacı Üveys Bey’e iltizam etmiştir¹⁰². Ancak mukatanın asıl sahibi, Sivas valisi Mehmed Galip Paşa’dır.

⁹⁷ 23 Safer 1228/25 Şubat 1813 tarihli Sivas valisi İbrahim Paşa’nın Tokat kadısı, âyan, zabitan ve iş erlerine hitaben gönderdiği buyruldu. TŞS, 17, 29/1.

⁹⁸ TŞS, 17, 28/2.

⁹⁹ Bu buyruldu Tokat naibi, voyvoda Mehmed Ağa, nakibüleşraf vekili, serdar, ağalar, iş erlerine hitaben yazılmıştır. TŞS, 18, 79/1.

¹⁰⁰ TŞS, 19, 105/1.

¹⁰¹ 04 Rebiyülâhır 1230/16 Mart 1815 tarihli Tokat Voyvodalığı zabtına müteallik emr-i âli. TŞS, 20, 174/2. Bu hususta Beyhan Sultan’ın zabıtnamesi de vardır. TŞS, 20, 174/1.

¹⁰² Galip Paşa, Üveys Bey ve Tokat ileri gelenlerine hitaben “*vedî’ atullâh olan fukarâ vü zu’afâ ve re’âyâ vü berâyânın âsâyiş ü emniyetle himâyeti ve bi’l-husûs ahkâm-ı şerî’ âti*

Yine voyvodalık mukataasının emanetle yönetimine bir örnek için, 21 Rebiyülâhır 1231/21 Mart 1816 tarihli buyrulduyu incelemek gerekir. 1816 yılında Tokat Voyvodalığı mukataası, “*bâ-şartnâme*” Sivas valisi Osman Paşa’ya ihale olunmuştur. Ancak eyalet, bu dönemde paşanın atadığı mütesellim Hüseyin Ağa tarafından yönetilmektedir. “*Voyvodası hîn-i vürûdına değin*”, voyvodalığa “*â’id ve râci’ irâd ve tayyârâtü bi’l-emâne veya defter-i hıfz ve himâye ve ahz u kabz*”ını yürütmek üzere, Sivas mütesellimi tarafından, “*Tokad eşref hanedânından ve evsâf-ı mezkûrelerle mevsûf*” Abdüllatifzâde Hüseyin Ağa voyvoda atanmıştır¹⁰³.

Tokat Voyvodalığı mukataasını yöneten voyvodalar, eğer görevlerinde başarılı iseler ya da halkla iyi geçinmişlerse, daha sonraki yıllarda da bu göreve getirilebilirlerdi¹⁰⁴. Meselâ, 05 Zilkade 1231/29 Eylül 1816 tarihli bir belgeye göre, Tokat Voyvodalığı mukataası, yukarıda da ifade edildiği gibi, Sivas valisi Osman Paşa’ya¹⁰⁵ ihale olunmuştur. Paşa da mukataaya sahip olduktan sonra, birimi kendi adına emanetle yöneten Hüseyin Ağa’nın yerine Üveys Bey’e iltizama vermiştir. Osman Paşa; Tokat naibi, Voyvoda Üveys Bey ve ileri gelenlere yazdığı buyrulduya, mukataanın “*umûr-ı voyvodalığına müdür ve muktedir ve munsif birinin voyvoda nasbı lâ-büdd*” olduğunu belirterek, “*öteden berü kâr-güzâr ve fukarâ ve re’âyâ-perver*” olması nedeniyle Üveys Bey’i voyvodalığa atadığını bildirmiştir¹⁰⁶. Osman Paşa, Voyvoda Üveys Bey’den memnun olmalıdır ki, 11 Rebiyülâhır 1232/28 Şubat 1817 tarihli bir başka buyrulduyuyla, mukataanın yönetimini 1817 senesine mahsuben de Voyvoda Üveys Bey’de bırakmıştır. Nitekim buyruldunda “*Tokad’ın hâne-dân ve hân mân-ı kadimi*” olan Üveys Bey’in voyvodalığı süresince “*umûr-ı mehâmın rü’yetiyle sıdk-ı istikâmeti zâhir olmuş ve ahâli ile hüsn-i imtizâc iderek vedf a-i cenâb-ı kibriyâ olan fukarâ-yı ra’iyyeti sıyânet idegeldiği*”ni belirten Paşa, “*haklarında hüsn-i teveccüh-i kâmilemiz*” malumdur diyerek bu atamayı yaptığını belirtmiştir. Atama işleminden sonra Osman Paşa; Tokad kadısı, ağalar, zabıtlar ve iş erlerine “*mîr-i mûmâ-ileyhi voyvoda bilüp her bir*

---

mutaharranın ke-mâhiye-hakkuhâ icrâsı olmağla bu dakikalara cümlemin bi’l-itîfâk ihümâm ve gayret” gösterilmesini istemektedir. TŞS, 19, 139.

¹⁰³ Sivas Eyaleti mütesellimi İbrahim’den gelen buyruldu. TŞS, 20, 49.

¹⁰⁴ Tokat Voyvodalığı ve tevâbi’ mukataası bir yıllığına ihaleye verilmekteydi. Ancak memnurluk hasıl olursa, diğer yıllarda da aynı kişiye iltizam edilebilirdi.

¹⁰⁵ Osman Paşa, Evâil-i Şevval 1231/Ağustos sonu-Eylül başı 1916’da Sivas Eyaleti valiliğine getirilmiştir. TŞS, 21, 127. Daha sonra Tokat mukataası iltizamı da uhdesine verilmiştir. TŞS, 20, 49.

¹⁰⁶ TŞS, 21, 182.

re'y ve irâdesine mutâva'at ve umûr-ı voyvodalığına efrâd-ı efrîdeden hiç bir ferd müdâhale eylemeyüp merâsim-i ittifâkiyye mübâderet ve hüsni mu'âşerete" uyulmasını, voyvodaya "kendüni voyvoda bilüp işbu sene-i merkûma mahsûben zabt u rabt ve rûsûmât-ı kadîmini cem' ü tahsil eyleyüp her bir etvâr ve harekâtunızı nehc-i şer'-i şerîf ve kânûn-ı münîfe tatbîk eyleyerek def ü ref erbâb-ı şurûr u mefsetet ve derûn-ı beldede vukû' bulan mevâddan ifâdesi lâ-büdd ve müktezî olan husûsâtun bâ-i lâm-ı şer' iyye" tarafına yazılmasını, "eşkiyâyâ ruhsat ve meydân" verilmemesini, halkın emniyet ve rahatının sağlanmasını emretmiştir. Paşa, ayrıca voyvodalığını tebrik etmek için, Üveys Bey'e voyvodalık nişanesi olarak "bedî'a samûr ferve" elbise göndermiştir¹⁰⁷.

V. Tokat Voyvodalarının Görev ve Yetkileri

Tokat voyvodaları, hem Tokat Voyvodalığı ve tevâbi' mukataasından sorumlu malî bir tahsildar, hem de sancakbeyi yetkilerine haiz idarî, askerî, inzibatî vs. görevleri uhdesinde toplayan bir görevliydi. Tokat voyvodalarının yetki ve sorumluluklarına bakıldığında bu durum daha açık bir biçimde ortaya çıkar.

Tokat voyvodaları; Tokat kazası, nahiyeleri ve köylerindeki voyvodalık mukataasına bağlı gelirleri yönetirlerken, ortaya çıkan güvenlik sorunlarında ve ya da reayaya karşı tasallut ve rencide ortaya çıktığında, Tokat kadısı ya da naipleri ile birlikte suçluları cezalandırırlardı. Cezalandırma, "voyvodalarının ma'rûf olan tezkeresi ve hâkim-i beldenin mürâsesi ile icrâ" olunmakta idi. Voyvodaların tezkeresi olmadıkça sadece hakim mürâsesiyle suçluların cezalandırılmaları söz konusu değildi¹⁰⁸.

Tokat'ta, İslamî uygulamalara aykırı durumlar ortaya çıktığından bunu önlemek, diğer görevlilerle birlikte voyvodaların da görevleri arasındaydı. Meselâ, 11 Safer 1224/28 Mart 1809 tarihli bir emirnameye göre, sadrazamlığa atanan Yusuf Ziya Paşa, görevi devralmak için İstanbul'a giderken Tokat'tan geçmiş ve bazı İslam ahalinin, kiracısı zimmîler ile beraber bir hanede oturduğunu haber almıştır. Sadrazam, bu durumun önlenmesi için, Tokat kadısı, voyvodası, vücûh-ı memleket, yeniçeri serdarı ve ocaklı ağavâtına "o

¹⁰⁷ Sivas valisi Osman Paşa tarafından mühürdarı Hüseyin Hulusi ile Üveys Bey'in voyvodalığını hâvî Tokat ileri gelenlerine gönderilen buyruldu. TŞS, 21, 66-67.

¹⁰⁸ 4 Safer 1223/1 Nisan 1808 tarihli Tokat naibi, Tokad voyvodası Metin Mehmed ve kale dizdarına hitaben yazılan ferman, TŞS, 11, 90/1.

makûle ehl-i İslâm ile bir hânedede mütemekkin olan zimmî tâ'ifelerini tefüş ve taharrî eyleyerek ma'rifet-i şer'-i şerîf ve voyvodası ağa ve sâ'ir muhâtabûn ma'rifetleriyle ihrâc ve zimmîyâna mahsûs olan hânelerde iskân” ettirilmele-
rini emretmiştir¹⁰⁹. Burada görüldüğü gibi, voyvodalar, dinî ve sosyal bir gö-
revin yerine getirilmesinden de sorumluydu.

Öte yandan gayr-i Müslimler tarafından ibadet yerlerinin tamiri konu-
sunda İstanbul'a arzuhal yazıldığında, mahallinde emredilen işlemleri yerine
getirme işlemleri yine kadı ve voyvodanın nezaretinde yapılmaktaydı. Me-
selâ, Evasıt-ı Zilkade 1219/Şubat ortaları 1805 tarihli bir fermana göre, To-
kat'ta Yahudiler, Rikâb-ı Hümâyün'a arzuhal yazarak Sinadnik'lerinin tamire
muhtaç olduğunu ve buna izin verilmesini istemişlerdir. İstanbul'dan Tokat
naibi ve voyvodasına, eğer ibadet mekanı ve civarı harabe ise, asliyesine göre
ek bir ilave olmaksızın tamir ettirilmesi, bu bahane ile ilgililerden hiçbir
akçe alınmaması emredilmiştir¹¹⁰.

Rusûm-ı zecriyye gibi vergi konusunda ortaya çıkan sorunlarda da voy-
vodaya görev verilebilmekteydi. Meselâ, 26 Safer 1224/12 Nisan 1809 tarihli
bir fermana göre, Tokat kazasının rüsûm-ı zecriyyesi 3.000 kuruş idi ve her
sene Ağustos ayı başında ödenmekteydi. Ancak 1808, yılına mahsuben bu
meblağ ödenmemiş ve reyanın zimmeterinde kalmıştır. Bu meblağın, 300
kuruş tutan mübaşir ücreti ile birlikte toplanması ve hazineye gönderilmek
üzere mübaşire teslimi görevi; vücûh-ı memleket, iş erleri ile birlikte Tokat
voyvodasına verilmiştir¹¹¹. Yine aynı konudaki bir başka fermana göre, voyvo-
daya hitaben “*sen ki voyvoda-i mümâ-ileyhsin ... sene-i merkûma mahsûben
mukayyed olan mârû' z-zikr üçbin gurus rüsûm-ı zecriyyesi ma'rifetün ve kâdi-i
mûmâ-ileyh ve mübaşir-i merkûm mâ'rifetleriyle yerlü yerinden ve icâb ve ik-
tizâ idenlerden temâmen ve kâmilan tahsil ve kabzına me'mûr mübâşirine*”
teslim etmesi emredilmekteydi¹¹².

Tokat voyvodaları, Tokat kazasının asayişinden de sorumlu idiler. Ka-
zada suç işleyen kişilerin cezalarının mahkeme vasıtasıyla verilmesinden
sonra, yerine getirilmesi için voyvodaya mahkemeden mürâseleler yazılmak-
taydı. Meselâ, 1806 yılında Tokat kazasından bazılarına galiz küfürler eden
Mustafa Alemdarınoglu Seyyid Mehmed'in, mahkemece verilen cezasını

¹⁰⁹ TŞS, 12, 49/1.

¹¹⁰ TŞS, 10, 29/2.

¹¹¹ TŞS, 12/54.

¹¹² TŞS, 12/55/1.

çekmek için kaleye intikali¹¹³, hırsızlık hususunda mahkemenin verdiği karara göre suçluyu “te’*dīb*” etmek¹¹⁴ ve Seyyid Ahmed ile dört arkadaşının avret kapısına gittiklerinden mahkemece verilen “ta’*zîr*” cezasının zabıtları vasıtasıyla yerine getirilmesi¹¹⁵ hususunda Tokat voyvodası Seyyid Ahmed Ağa’ya mürâseleler yazılmış ve görevleri yerine getirmesi istenmiştir.

Tokat voyvodası, kendisine verilen askerî görevleri de yerine getirdi. Meselâ, Evasıt-ı Safer 1223/Nisan ortaları 1808 tarihinde gönderilen bir fermana göre, Rusya ile ortaya çıkan savaş sebebiyle daha önce Tokat kazasından başbuğları maiyyetinde yüz elli adet asker istendiği, ancak bu askerlerin henüz gönderilmediği, tehir edilmeyerek acilen asker in ordu-yı hümâyûna ulaştırılması istenmektedir. Bu askerlerin tertip edilmesi ve gönderilmesi emri Tokat naibi ve voyvodaya hitaben yazılmıştır¹¹⁶.

Tokat menzihanesisinin devamlı surette nizam ve intizam içinde bulunması, gelip giden ulakların görevlerinin düzenli bir biçimde gerçekleştirmelerine yardımcı olmaları hususunda Sivas’tan gelen buyruhduların muhataplarından birisi de, Tokat voyvodası idi. Yani, gerek Payitaht ve gerekse diğer eyalet ve sancaklarla haberleşmenin sağlanmasını kolaylaştıracak önlemleri alma da, Tokat voyvodasının görevleri arasındaydı¹¹⁷.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, Tokat voyvodalarının sadece Tokat Voyvodalıği mukataasındaki malî işlemleri yürüten bir görevli olmadığı, idarî, askerî sosyal ve inzibatî işlerle ilgili görevler de üstlendiği ortaya çıkmaktadır.

VI. Tokat Voyvodalıği Mukataasına Müdahaleler

Beyhan Sultan’ın “*ber-vech-i mâlikâne uhdesinde olan voyvodalık-ı Tokad mukâta’ası öteden berü serbestiyet üzere zabt u rabt*” olunduğundan, voyvoda dışında “*kimesne tarafından müdâhale ve ta’arruz iktizâ itmez*” idi¹¹⁸. Ancak bu nizama rağmen, voyvodalık mukataasına birçok defalar vali, mütesellim, mutasarrıf vb. gibi ehl-i örf mensuplarının müdahaleleri eksik

¹¹³ TŞS, 10, 2/1.

¹¹⁴ TŞS, 10, 2/2.

¹¹⁵ TŞS, 10, 2/7.

¹¹⁶ TŞS, 11, 95/2.

¹¹⁷ TŞS, 3, 7/1.

¹¹⁸ TŞS, 11, 89.

olmamıştır. Meselâ, Kasım 1803 tarihli bir fermana göre, Beyhan Sultan'ın malikânesi olan Tokat ve bağlı yerler mukataasına Sivas valisi müdahalelerde bulunarak, halktan kaftan-bahâ, ikramiye, devriye vb. adlar altında fazla para talep etmekte ve halkı zor duruma sokmaktaydı. Bu sorunun çözümü için bölgeye mübaşir gönderilmiş ve kanunlara aykırı olarak mukataaya bağlı halktan talep edilen akçe, emtia vb. şeylerin, hak sahiplerine iade edilmesi istenmiştir. Ayrıca emirlere karşı gelen, kanun ve uygulamalar dışında hareket eden görevlilere şiddetli uyarılar yapılarak, kanunsuzluğa tevessül etmemeleri emredilmiştir¹¹⁹.

27 Muharrem 1223/25 Mart 1808 tarihli bir fermana göre, bir süreden beri bazı kimseler Tokat Voyvodalığı'nın "*umûrına müdâhale kaydında olduklarından*" mukataa malının eksilmesine ve zarar görmesine sebep olmuşlardır. Bu durum üzerine Beyhan Sultan'ın kethüdası Ahmed Azmi Efendi, yazdığı bir takriyle müdahalenin önlenmesi için emr-i şerif yazılmasını talep etmiştir. Hazine-i Âmir'e'deki başmuhasebe defterlerinin incelenmesinden sonra, Tokat Voyvodalığı mukataasının "*ma'lûmü'l-mikdâr mâl ve mu'accele ile sultân-ı mûmâ-ileyhânın iştirâken ber-vech-i mâlikâne uhdesinde oldığı*" bu sebepten "*bu makûle mâlikâne virilen mukâta'ât ve maktû'ât ve kurâ ve müzârîf vüzerâ ve mîr-i mîrân ve mütesellimler ve sâ'ir ehl-i örf tâ'ifesi taraflarından dahl u ta'arruz olunmayup ederi olur ise men' u def*" olunması,¹²⁰ ayrıca voyvodalık mukataası "*mefrûzü'l-kalem ve maktû'ü'l-kidem min külli'l-vücûh serbestiyet vechile hayatda olduklarında te'bîden ber-vech-i mâlikâne*" berât-ı âli-şân ile "*mutasarrıf olmaları düstûrünü'l-amel tutulan meşrûtu mer'iyeden idüğü*", gerektiğinde Tokat Voyvodalığı mukataası reayalarının "*meclîs-i şer'e ihzârı ve hukûk-ı şer'iyeye tahsîli ve lede'l-iktizâ ahz u habs ve lâzım gelen te'dîblerinin icrâsı voyvodaları ma'rifetiyle rü'yet*" olunması hususunda daha önce Evâil-i Rebiyülâhır 1216/Ağustos ortaları 1801 senesinde fermanın yazıldığı kayıtlardan anlaşılmıştır¹²¹. Hem Ahmed Azmi'nin tahririne ve hem de bu fermana istinaden Tokat naibine 1808 tarihli hasseten bu ferman yazılmıştır. Ferman şu ifadelerle sonuçlanır: "*Sen ki nâ'ib-i mûmâ-ileyhsûn bâlâda bast u beyân ve tasrîh u ayân kılındığı üzre mukâta'a-i mezbûrenin şirâze-i nizâm ve vâridâtu tatrîk-i halelden sıyânet ve re'âyâsı dahi mezâlim u ta'addiyatdan himâyet ve şurût-ı*

¹¹⁹ Sivas Şer'iyeye Sicili, 02 Zilhicce 1217/25 Mart 1803'ten naklen Necdet Sakaoğlu, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, İstanbul 1998, s. 155.

¹²⁰ TŞS, 11, 89.

¹²¹ Aynı ferman.

serbestiyetlerine ke-mâ yenbağî ri' âyet-i lâzımeden idügi ma'lûmın oldukça voyvodalık-ı mezkûr mukaddemden berü ne vechile zabt u idâre olunagelmış ise bundan böyle dahi ber- mûcib-i şurût serbestiyetde re' âyası mezâlîm ve ta' addiyandan himâyet olunarak yine voyvoda-i mezbûr tarafundan zabt u idâre olunup voyvodalık umûrına taraf-ı âhardan müdâhale itdirülmemesine bezl-i makderet ve hilâf-ı şurût-ı serbestiyetde ve muğâyir-i kadîm hareket ile vâridât-ı mukâta'anın kesr u tedennîsine mûcib olur hâlâta tasaddî idenlerin vâki' olan ta' addilerinin ma' rifet-i şer' le def' ü ref' ine ihtimâm u dikkat ve mütenebbih olmayanlarının li-eclî' t-te' dîb isim ve şöhretleriyle keyfiyetlerini Der-i Sa' âdetime i' lâma müsâra' at eylemenüz bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur¹²².

Diğer taraftan Tokat Voyvodalığı mukataası dahilinde ikâmet eden "vedî' atullah" olan reaya fukarasına zulmeden eşkıya ve hazelenin rencideleri ve uygunsuz hareketleri meydana geldiğinde "iktizâ iden te' dîbleri voyvodalarının ma' rûf olan tezkeresi ve hâkim-i beldenin mürâsesiyle icrâ" olunmaktaydı. Ancak bazen voyvodaların tezkeresi olmaksızın, yalnızca naip mürâsesiyle nizama aykırı olarak cezalandırma işlemine başvurulurdu. Meselâ, 04 Safer 1223/01 Nisan 1808 tarihli bir fermana göre, bir süredir Tokat ahalisinden bazıları birbirlerine olan düşmanlıklarından dolayı voyvodalarının haberi olmayarak suçsuz bazı kimseleri "yalnız hâkimü'ş-şer' mürâsesiyle ahz ve vaz'-ı kal'a etdirdüklerinden bu keyfiyet voyvodalarının kesr u nüfûzuna bâdî ve Tokad gibi belde-i azîmenin ihtilâl-i nizâmını mü'eddî" olmuştur. Ahmed Azmi Efendi, "eşkiyâ makûlesinden birisinin te' dîbi lâzım geldükde âdet-i kadîme-i belde üzere voyvodalarının tezkeresi olmadukca yalnız hâkim-i beldenin mürâsesiyle vaz'-ı kal'a itdirülmemek üzere" emri şerif verilmesini takririyle bildirmiştir. Bu takrire istinaden Tokat naibi, voyvodası ve kale dizdarına hitaben eşkıya ve yaramaz taifesinden olanların cezalandırılmak üzere kaleye gönderilmeleri gerektiğinde "voyvodalarının tezkeresi olmadukca yalnız mürâsele ile icrâ-yı te' dîblerine mücâseret olunmayup kadîmi ve olageldigi vechile bu makûle umûrın tanzîm ve temşîti ve müktezâsının icrâsı voyvoda-i mûmâ-ileyh ile bî l-ittifâk görölüp nizâm ve intizâmı muhafazaya kemâl-i dikkat u ihtimâm" olunmasını emreden ferman yazılmıştır¹²³.

¹²² Aynı ferman.

¹²³ TSS, 11, 90/1.

Öte taraftan “Tokat Voyvodalığı mukāta‘ası kazâsı ve nevâhisi ahâlileri” Sivas valileri için “*eyâlet-i Sivas’ dan ta‘yîn olunan imdâd-ı hazariyyeden ve seferler vukû‘ında imdâd-ı seferiyyeden hisselerine isâbet*” eden miktarı şartlar muvacehesinde vaktinde ödemekteydiler. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi, Sivas vali veya mütesellimleri çeşitli adlarla kanunlara aykırı ve fermanlara muhalif olarak, halktan fazla akçe talep etmekteydiler. Hatta bünyelerinde bulunan delil ve tüfekçilerden 20 ve 30‘şar kişiyi mübaşirler ile kaza ve nahiyelere göndererek, zahire bahâ, ikramiye, kaftan ve devriye baha vb. isteklerle rencide etmekteydiler. Bu durumdan “*ahâli ve fukarâ-yı memleket muzdaribü’l-yâl ve perîşânü’l-hâl*” olduğundan, mezalim ve baskıların önlenmesini hâvî emr-i şerif isteği mahallinden arzuhal ve ilâmlarla İstanbul’a bildirilmiştir¹²⁴.

Sorunun kendisine ulaşması üzerine Sultan II. Mahmud, Beyhan Sultan’ın malikâne uhdesinde olan Tokat mukataasına bağlı ahali ve reayanın baskı ve sıkıntılardan emin, rahat olmaları ve bu hususlara vali ve hakimlerin dikkat etmeleri gerekliken, reayaya baskı yapılmasına rıza gösteremeyeceğini ve kanunlara aykırı davranışlara girişenlere müsaade edilmeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca mukataa ve bağlı yerlere müdahalelerin olmamasına yönelik III. Selim tarafından da daha önce ferman yazıldığını belirten Sultan,¹²⁵ “*ahâli vü fukarâya bir vechile zulm ve gadr vukû‘ına kat‘a rızâ-yı aliyem olmayup*” diyerek, Tokat voyvodası ve naibine hitaben ahali ve fukaranın ödemesi mecburi vergi dışında herhangi bir taleple baskıya maruz kalmamalarını emreden ferman göndermiştir¹²⁶.

Aynı konuda 25 Safer 1230/06 Şubat 1815 tarihinde Sivas valisi İbrahim Paşa da bir buyruldu yazmıştır. Paşa, Tokat naibi ve voyvodasına Beyhan Sultan’ın havâssından olan Tokat Voyvodalığı mukataası “*ahâlisine ve gerek ehli zimmet re‘âyâsına*” baskı yapılmaması hususunda emirler olmasına rağmen, bunlara uyulmayarak aykırı hareketlerde bulunulduğunun mahallinden bildirildiğini hatırlatarak, “*merkûm ahâli vü re‘âyânın yedlerinde olan evâmir-i aliyenin infâz ve icrâsına ale‘d-devâm dikkat ve vedî‘a olan fukarâ ve*

¹²⁴ TŞS, 12, 72,

¹²⁵ Evâsıt-ı Cemâziyülevvel 1218/ Ağustos sonları-Eylül başları 1803 tarihinde III. Selim döneminde “*mücibince amel oluna*” denilerek hatt-ı hümayun ile “*Sivas vâlileriçün senede iki taksit ile tertüb-i hazariyyeden Tokad ve nevâhisinün sicilde makayyed hisse-i hazariyelerini ve seferler vukû‘ında hisse-i seferiyyelerini vakt u zemâniyle mahallinde tamâmen edâ eyledükden sonra ziyâde akçe talebi ve mübaşiriyye ve zahire-bahâ ve kaftan-bahâ ve devriyye nâmi ve sâ‘ir bida‘ ve mezâlîm ile ta‘addî ve müsvedde ile bi-lâ mücib ve bi-lâ-fermân külliyyetü mübaşir irsâli ile tecrîm itdirilmemesiçün*” emr-i şerif verildiği bilgisi vardır. TŞS, 12, 72.

¹²⁶ Aynı ferman.

zu'afânın himâyet ü sıyâneti ile perîşânlığı mûcib ve ihtilâl-i nizâm-ı mukâta'ayı müstevcib-i halâtdan ittikâ vü mübâ'adet" olunmasını emretmekteydi¹²⁷.

1819 yılında da Tokat Voyvodalığı'na çeşitli müdahaleler devam etmiştir. Meselâ, 13 Şaban 1234/07 Haziran 1819 tarihli bir fermana göre, Beyhan Sultan'ın kethüdası Ahmed Azmi Efendi mukataa şartlarına aykırı olarak Tokat Voyvodalığı malına ve voyvodalarına bazı kimselerin baskılarının devam ettiğini, bu durumun mukataa gelirlerinin azalmasına sebep olduğunu belirterek, müdahalelerin önlenmesi hususunda bir fermanın yazılmasını talep etmiştir. Hazine-i Âmire kayıtlarında yapılan inceleme sonrasında "voyvodalık-ı mezkûrun kâffe-i â'idât ve hâsılât ve serbestiyetini kadîmden olageldiği vechile zabt u rabtuçûn" fermanının ve ayrıca "Tokad ve nevâhisi ahâlileri imdâd-ı hazariyyelerini vakt u zemâniyle te'diye eylediklerine binâ'en vâli vü mütesellim taraflarından sâ'ir bahâne ile zulm ve ta'addî olunmamak üzere" 1225/1810 tarihinde bir fermanın yazıldığını Darbhâne-i Âmire nazırı Abdurrahman Sabit Efendi belirtmiştir. Bu bilgiler çerçevesinde voyvodaların serbest oldukları, vali ve mütesellim taraflarından baskı yapılmamasını hâvî bu ferman yazılmıştır¹²⁸.

Tokat voyvodaları kuvvet ve iktidarlarını bir sebeple kaybettiklerinde, mukataa mallarına etraftan müdahaleler daha fazla söz konusu olmaktadır. Böyle durumlarda hem bölgeden arzuhal ve mahzarlar hem de Sivas valisi tarafından tahriratlarla sorun İstanbul'a bildirilirdi. Örneğin, 15 Safer 1240/09 Ekim 1824 tarihli bir fermana göre, Tokat voyvodası Salih Ağa'nın "umûr ve iktidârı olmadığundan ... ahâliden ba'zı eşhâs makûlesinin re'yine münâsebeti hasebiyle" ahali nezdinde nüfûzunun kalmadığı, azledilerek yerine muktedir birinin atanması hususu Sivas valisi Mehmed Paşa tarafından İstanbul'a yazılmıştır. Ayrıca Mehmed Paşa kaimesinde, 200'den fazla kişinin Sivas'a gelip, hesaplarının görülmesi için İstanbul'a gideceklerini belirttiklerini, bunun kendisi tarafından engellendiğini, ellerine buyruldu ve yanlarına mübaşir verilerek kazalarına geri gönderildiklerini belirtmekteydi. Aynı konuda Tokat ahalisi de yazdıkları ilam ve mahzarında, kazadaki çarşı halkından İslam ve reaya 10 kişinin kazaya nefret salarak vilayet işlerini kendilerine

¹²⁷ TŞS, 19, 89/1. Aynı konuya istinaden Evâsıt-ı Safer 1225/Mart sonları 1810 ve Evâhir-i Rebiyülevvel 1233/Şubat başları 1818 tarihlerinde de Tokat mukataası kaza ve nahiyeleri ahaliilerine Sivas valileri tarafından hazariyye ve seferiyye dışında bir bahane ile tekâlif talep edilmemesi konusunda ferman gönderilmiştir. TŞS, 22, 90.

¹²⁸ TŞS, 24, 36/3.

ihale ettirmek istediklerini, bu amaçlarına ulaşmak için bazı halkı tahrik ederek yedi senelik vilayet masrafının muhasebesinin görülmesine yönelik isteklerde bulduklarını, valinin de hesap işlerinin görülmesi için buyruldu ile mübaşir gönderdiğini, halbuki kaza masrafının şehir kethüdası vasıtasıyla görüldüğünü, her salyane döneminde mahkemece hesabın görülerek masraf defteri hazırlandığını, bu sebepten masraf konusunda kimsenin “*şekk ü şübhesi*” olmadığını, ancak adı geçen 12 kişinin¹²⁹ kazanın işlerine “*müdâhale ile memleketi fesâda vermiş oldukları*”nı belirterek “*voyvodaları mûmâ-ileyh Sâlih zîde mecduhû ile kazâ-i mezbûr müftûsi el-Hâc Mehmed Efendî den bi’l-cümle hoşnûd ve râzı olarak haklarında bir güne inhâ ve iş-tikâ’ vukû’ gelür ise havâle sem’î ve i’tibâr buyırılmamasını*” istirham etmişlerdir. Bu bilgiler muvacehesinde Mehmed Paşa’ya, iddiacıların ortaya koyduğu muhasebe maddesinin oldukça fazla olduğu, muhasebe konusunun ferman ile açığa çıkması gerektiği, kendi bilgileri ile halkın bildirdiklerinin kıyaslanarak sorunun Darbhâne tarafından atanacak bir mübaşir ile yerinde doğru dürüst ahali ve reayaya sorularak araştırılması ve durumun İstanbul’a yazılması, ancak ondan sonra gerekenin yapılacağı bildirilmiştir¹³⁰. Bu fermanın iki gün sonra, 17 Safer 1240/11 Ekim 1824 tarihinde bu defa Tokat kadısı ve bilcümle ileri gelenlere aynı konu ile ilgili Darbhâne-i Âmire tarafından bir buyruldu yazılmıştır. Buyrulduya konunun yerinde araştırılması için Ömer Vecdi’nin mübaşir atandığı, sorunun ahali ve reayadan sorularak doğruca tahkik edilmesi ve İstanbul’a yazılması istenmekteydi. Buyruldu şöyle sonuçlanmaktadır: “*Voyvoda-i mûmâ-ileyhin hâl ü keyfiyeti ve iddi’â olinan muhâsebe maddesinin keyfiyetini cümle ma’rifetiyle ahâlî vü re’âyadan garaz u nefretten â’rî vechile tahkîk-birle keyfiyetin Derisâ’âdet’e arz ve iş’ârına mezîd ihtimâm u dikkat eylemenüz için Darbhâne-i Âmire’den işbu buyruldu tahrîr ve tesyîr olunmuşdur*”¹³¹. Daha sonra bu işlemin ne şekilde sonuçlandığına dair bir belge bulamadık.

VII. Voyvoda Yolsuzlukları ve Servetlerinin Kaynağı: Katroğlu Üveys Bey Örneği

Tokat Voyvodalığı mukataası malına değişik zamanlarda vali, mütesellim ve naip gibi devlet görevlilerinin yanında halk, eşkıya vb. taraflarından se-

¹²⁹ Metnin biraz yukarısında 10 kişiden söz edilmektedir.

¹³⁰ Sivas valisi Mehmed Paşa ve mübaşir Ömer Vecdi Efendi’ye hitaben gönderilen 15 Safer 1240/09 Ekim 1824 tarihli ferman. TŞS, 29, 75/2.

¹³¹ TŞS, 29, 76/2.

bezsiz yere müdahalelerin olduğu ve gereğinden fazla akçe talep edildiği yukarıda açıklanmıştı. Bunun yanında çoğu zaman Tokat mukataasını yöneten voyvodalar da yolsuzluk yapmakta, zimmetlerine fazla akçe geçirmekte ve ahaliye baskı uygulamaktaydılar. Yani voyvodalar, kanunlara aykırı olarak, kendi nam ve hesaplarına fazla vergi salmakta ve tevzi' defterlerine de akçe koydurmaktaydılar. Şer'îye sicillerindeki ferman ya da buyruklarda, voyvodalığa atanan kişiler, genellikle işin ehli, ahali ve reaya koruyucu olarak nitelendirilmelerine rağmen, çoğu zaman azledilmeleri de, yine halka yaptıkları yolsuzluk ve haksızlıklarla olmaktadır. Meselâ, 1815-16 yıllarında iki sene Tokat Voyvodalığı kendisine ihale olunan Sivas valisi Osman Paşa, mukataayı Tokatlı Katuroğlu Üveys Bey'e iltizam etmiştir. Ancak bir müddet sonra işlerin ve ilişkilerin iyi gitmediği ve sorunların ortaya çıktığı görülmüştür. Belgelere göre, hem ihalenin asıl sahibi Sivas valisi Osman Paşa, hem de voyvodası Üveys Bey mukataa dahilindeki gelirlerden fazlaca akçe almaya başlamışlardır. Bunların "gerek dâhil ve gerek hâric ez-defter" bir senede tahsil ettiği meblağın miktarı 1.275 kîseye (637.500 kuruş) ulaşmıştır. Ayrıca Sivas valilerinin oturdukları sarayın tamiri için ferman ile karara bağlanan 75.000 kuruşluk masraftan, Tokat kazası hissesine 5.005 kuruş¹³² isabet etmesine rağmen, Voyvoda Üveys Bey, kanunlara ve uygulamalara aykırı olarak 22.750 kuruş tahsil etmiştir. Tokat kazası ahalipleri keyfi olarak akçe talebinin perişanlıklarına sebep olduğu, voyvodanın elde ettiği meblağın kendilerine iade edilmesi, görevden azledilip, Tokat'tan ihraç edilmesi ve başka bir voyvodanın tayin edilmesini İstanbul'a arzuhal, ilâm, mahzar ve defter takdim ederek bildirmişlerdir¹³³.

Sorun, daha detaylı bilgi için Darbhâne-i Âmire nazırı Abdurrahman'a havale edilmiş ve bilgi istenmiştir. Nazır, hem bir d'izi evrakları tetkik ederek, hem de Tokat ahaliplerini mahallinde sorguya çektiyerek, Osman Paşa'nın deftere kayıtlı ya da defter dışı olarak ikramiye, faiz-i mukataa vb. adlarla 160.700 kuruş, voyvodası Üveys Bey'in de geri dönüşü olmayan 91.474 kuruş aldığı bilgisine ulaşmıştır. Mukataanın çeyrek hissesi Beyhan Sultan'ın olduğundan, kethüdası Ahmed Azmi Efendi ile de muhabere de bulunulmuş, O da, voyvodanın gereğinden fazla meblağ aldığıнын tespit edildiğini bildirmiştir. Ayrıca durum İstanbul'a gelmiş olan birkaç Tokatlıdan da soruşturulmuş,

¹³² Bir belgede bu meblağ 5.500 kuruş olarak geçmektedir. Bk. TŞS, 22, 31/1. Biri sehven eksik ya da fazla yazılmış olmalıdır.

¹³³ Tokat voyvodası Üveys Bey ile ahalinin muhasebelerini rü'yet için gelen emr-i âli kaydı. TŞS, 22, 16/3; 17.

onlar da voyvodanın mezalim ve baskısını beyan etmişlerdir. Diğer taraftan Sivas'taki saray tamiri için sonradan 110.250 kuruşa ulaşmış olan meblağın tahsili için emr-i şerif verilmiş olduğu, buna Sivas Eyaleti'nin toplam hazariyesinden 15.000 kuruş kadar meblağın ayrılacağı, Tokat'ın hissesine ise aynı miktarda hazariyenin isabet etmeyeceği, ancak 8.000 kuruş vermeleri lazım geleceği, saray tamiri masrafı namıyla da Osman Paşa'nın takriben üç yük 40.000 (340.000) kuruşa kadar akçe tahsil etmesi gerektiğini ifade eden nazır, bu konuda Tokat kazasına ne kadar hisse tevzi' olacağını belli olmadığı, ancak "*zâlimiye olarak ahâleden ol mikdâr mebâliğ alındığı vâki' midür değil midür*" mahallinde "*mevsûkü'l-kelîm*" kimselerden araştırmaya ihtiyaç olduğunu ve mübaşir tayiniyle durumun mahallinden araştırılması gerektiğini, ancak ondan sonra etraflı bir karar verilebileceğini ilâm etmiştir¹³⁴.

Bu ilâma istinaden Evâsıt-ı Receb 1232/Haziran ortaları 1817 tarihinde Tokat naibi, bu iş için görevlendirilen Dîvân-ı Hümâyun'dan eski sipahiler katibi mübaşir Mehmed Remzi, bilcümle ahali ve iş erlerine hitaben ferman yazılmıştır. Fermanın sonunda mübaşire ayrıca "*zâlimiye olarak ahâleden ol mikdâr mebâliğ alındığı vâki' midür değil midür serren ve alenen mevsûkü'l-kelîm kimesnelerden etrâfiyla su'âl ve tahkîk ve ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetiyle rü'yüt-i muhâsebe olunarak ba'dehû iktizâsına bakılmak için keyfiyeti şekk u şübhe kalmayacak vechile ala vukû'ihî*" İstanbul'a yazması ve "*hâtur ve gönüle ri'âyetiyle vak'anın hilâfî kâl u kaleme alınmak câ'iz olmadığı*" hatırlatılmıştır¹³⁵.

Yine 20 Rebiyülâhır 1232/09 Mart 1817 tarihinde aynı konuyla ilgili Sadrazam tarafından da bir mektup yazılmıştır. Sadrazam, Tokat voyvodası Üveys Bey ile ahalinin hesaplarının görülmesi, voyvodanın "*ehl-i İslâm ve re'âyânın ba'zısından karz sûreti ve cürmiye nâmiyle aldığı mebâliğden başka*", mevcudu olmayarak "*nefsicün almış olduğu*" 63.082 kuruşun ahaliye geri ödenmesi irade buyrulursa, voyvodanın Tokat'ta olan emlakının satılmasıyla bu paranın sahiplerine ödenmesi gerekeceğini belirtmiştir. Voyvodanın "*her ne kadar kudreti der-kâr ise de terkîb olduğu tama' cihetiyle muhâlefet*" ederse, buna bakılmamasını da isteyen sadrazam, halka yaptığı mezalimden vazgeçmesi hususunda Üveys Bey'e, Cabbarzâde Süleyman tarafından da uyarılarda bulunulmasına rağmen, bunlara aldırmadığını

¹³⁴ Aynı ferman.

¹³⁵ Aynı ferman.

“kendüden emniyet-i ahâli zâ'il olarak” voyvodalıktan azledilip, yerine bir başka voyvodanın atanmasını Tokat ahalisinin de istediğini bildirmiştir¹³⁶.

Diğer taraftan voyvodanın usulsüzlüklerine meydan veren eski Sivas valisi Osman Paşa da aynı hukuksuz yollara tevessül etmiştir. İkramiye ve diğer adlar altında gereğinden fazla akçe almış, bazı suçsuz kişileri de “*tecrîm ve tekdîr etmiş*”tir. Tokat kalesi imamını da hapsederek 7 (3.500 kuruş) kîse cürmiye akçesi almıştır. Bu usulsüzlükleri sultana aktardığını da mektubunda belirten sadrazam, voyvodanın aldığı meblağın kendisinden alınması ve sahiplerine iade edilmesi, muhalefet ederse bütün emlak, akar ve hanesinin satularak akçenin iadesi, Osman Paşa'nın da imamdan cürmiye adıyla meblağ almış ise, bunun da geri ödenmesi ve voyvodanın azledilerek, Kütahya'ya sürgüne gönderilmesi hususlarında emr-i şerifin irsal olunduğunu belirtmiştir¹³⁷.

Sadrazamın mektubuna istinaden Evâhir-i Ramazan 1232/Ağustos başları 1817'de Üveys Bey'in emval ve emlakinin satulması için Tokat naibi, mübaşir Mehmed Remzi, vücûh-ı ahâli ve bilcümle iş erlerine ferman yazılmıştır. Fermanla Sivas valisi tarafından iki senedir Tokat Voyvodalığı iltizamen uhdesine verilmiş olan Katroğlu Üveys Bey'in deftere kayıtlı ve kayıtsız 1.275 kîse akçe tahsil ettiği, Sivas'taki sarayın tamiri için Tokat kazası hissesine 5.500 kuruş isabet etmesine rağmen, 22.750 kuruş almış olduğunun İstanbul'a iletiildiği ve bu hususta mübaşir gönderildiği tekrar hatırlanmıştır. Ayrıca voyvodanın ahalinin bazısından karz ve cürmiye olarak aldığı meblağdan başka, kendi şahsı için aldığı 63.082 kuruşun da çoğunu ikrar ettiği, bu meblağın kendisinden alınması, muhalefetine bakılmaması, diğer taraftan imamdan meblağ alınmışsa geri ödenmesi, vermek istemezse emval, akar ve hanesinin satulması ve fazla alınan meblağın sahiplerine ödenmesi emredilmiştir¹³⁸.

Hem ferman hem de sadrazam mektubundaki bilgiler muvacehesinde araştırma yapan mübaşir Mehmed Remzi, Üveys Bey ile Tokat ahalisi arasındaki münasebetler ve alacak-verecek sorunları ile ilgili İstanbul'a yazdığı bir dizi yazıda, voyvodanın zulüm ve baskı yaptığını bildirmiş, voyvodalıktan azledilerek yerine başka birinin voyvoda atanmasını inha etmiştir. Ayrıca

¹³⁶ Üveys Bey ve Osman Paşa konularında sadrazam tarafından bazı mevadda dair gelen mektup kaydı. TŞS, 22, 29/3.

¹³⁷ Aynı mektup.

¹³⁸ TŞS, 22, 31/1.

Darbhâne-i Âmire nazırı Abdurrahman Bey de, 1232/1817 senesine mahsuben Tokat Voyvodalığı mukataasının eski Sivas valisi Osman Paşa'ya ihale edildiğini, ancak Paşa'nın Sivas Eyaleti valiliğinden azl ve idam edilerek, bütün muhallefatinın devletçe zapt edilmiş olduğundan voyvodalık umurunun da boş kaldığını belirtmiştir¹³⁹. Voyvodalığın 1232/1817 senesine mahsuben geri kalan aylardaki yönetimini “*ber-vech-i emânet*” sağlamak ve 1233/1818 senesinde de “*bir kavî sarrâf ta'ahhüdüyle sâbıkı üzere iltizâmen ana der'uhde olmak şartıyla tanzîmi münâsib mülâhâza olunarak şart-ı mezkûr üzere*” Tokat Voyvodalığı için bir voyvoda atanmasının zorunlu hale geldiğini belirten nazır, voyvodalık için birkaç aday ismi ilâmu ile bildirmiştir. Bu adaylardan Selanik Tütün Gümrüğü eski Emîni Dervîş Ali'nin geçmişte “*ba'zı hayrî iltizâmlarda bulunmuş rızâlarınca idâre etmiş mu'tedil âdem olduğunu*”¹⁴⁰ tarafına bildirildiğini de belirten nazır, isimlerini verdiği kimselelerden hangisi voyvoda atanırsa, voyvodalığın 1232/1817 senesi bakiyesini emaneten, 1233/1818 senesini de eski usûllerde iltizamen verilmesini belirtmiştir. Bu ilâma istinaden Tokat Voyvodalığı mukataasının iltizamı 19 Zilkade 1232/30 Eylül 1817 tarihli bir fermanla Dervîş Ali'ye verilmiştir¹⁴¹.

Tokat Voyvodalığı mukataasını uhdesine alan Voyvoda Dervîş Ali, aynı zamanda Osman Paşa'nın borçlarını ödeme yükümlülüğünü de üstlenmiştir. Meselâ, 14 Rebiyülâhır 1233/21 Şubat 1818 tarihli bir fermana göre, sarraflardan Hüdavirdioğlu Nazâret zımî Dîvân-ı Hümâyun'a bir dilekçe sunmuş ve eski Sivas valisi Osman Paşa'nın zimmetinde olan 2 yük 98.896 kuruş (298.896 kuruş) alacağının kendisine ödenmesini talep etmiştir. Dilekçe muvacehesinde alacağın, Osman Paşa'nın Sivas'ta olan bakaya ve Tokat Voyvodalığı hasılatından tahsil edilmesi ve sarrafa ödenmesi konusunda daha önce bir ferman yazılmıştır. Ayrıca kayıtlardan da 1232/21817 senesi sonuna değin voyvodalık hasılatını Voyvoda Dervîş Ali toplayacağından, voyvodalığın sene sonuna kadar hasılatı, Tokat'ta olan bütün zimemat ve bakayasının tahsili babında voyvodaya emr-i şerif yazıldığı, voyvodalığın “*hâsılâtı her neye balığ olur ise sarrâf-ı mersûm tarafından kabzına me'mûra teslim ve yedinden makbûz senedi ahz*” olunması istenmiş ve ayrıca “*mersûmın kûsûr kalan*

¹³⁹ Ramazan 1232/ Temmuz-Ağustos 1817 tarihli voyvodanın nefyî hükmü. BOA, *Cevdet Dahiliye*, No. 4169.

¹⁴⁰ Darbhâne-i Âmire nazırı Abdurrahman, bu ifadeyle voyvoda adayları arasından Dervîş Ali'yi seçtiğini de göstermiş oluyordu.

¹⁴¹ TŞS, 22, 52. Ayrıca Tokat Voyvodalığı mukataasının 114 günlük tahsilat, mesarifat vb. sürecini gösteren 11 Cemaziyülevvel 1233/19 Mart 1818 tarihli müfredat defterinden mukataaya hangi gelir kalemlerinin bağlı olduğunu öğrenmekteyiz. TŞS, 22, 94/1.

matlûbunun Sivas tarafında olan bakâya ve zimemâtundan tahsili bâbında” Sivas valisi Ali Paşa’ya da emirler verildiği anlaşılmıştır. Şimdi hasseten verilen bu ferman, yukarıdaki açıklamaları kapsayacak şekilde Derviş Ali’ye hitaben aşağıdaki emirlerle sona ermektedir: “*Voyvodalık-ı mezkûrın senesi hitâmına değin hâsılâtu her neye baliğ olur ise Tokad’da olan zimemâtuyla ma’ân ma’rifet-i şer’ ve ma’rifetinle mersûm tarafından kabzına me’ mûra teslim ve yedinden makbûz senedi ahz-birle mukaddem sudûr iden emr-i şerîfim mücibince mukâta’a-i mezbûrın sene-i mezkûre ibtûdâsından Şubatı gâyetine değin hâsılâtu her ne ise hisâbı rû’yet olunmak üzere memhûr ve mümzâ defterinin der-i Sa’âdetime irsâli hususına mübâderet eylesün*”¹⁴².

Bu fermana istinaden Tokat voyvodası, İstanbul’da Han-ı Cedid’de oturan Hüdavirdioğlu Hoca Nazâret tarafına Osman Paşa bakayasından 20.000 kuruş, yine saray tamiri akçesinden de 22.754 kuruş olmak üzere “*Tokad ve nevâhisü kazâsı ahâlileründen*” toplam 42.754 kuruş toplayarak göndermiş, ahaliye de “*vakt-i hacette ibrâz*” etmek üzere senet vermiştir¹⁴³.

Sonuç

Tokat Voyvodalığı ve tevâbi’ mukataası, III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde Darbhâne-i Âmire tarafından yönetilmekte ve ihaleye verilmekteydi. Aynı dönemde mukataada Sultan III. Selim’in kız kardeşi Beyhan Sultan’ın da hisseleri bulunmaktaydı. Beyhan Sultan’ın mukataada olan rub’ hissesi ber-vech-i malikâne olarak ölümüne kadar devam etmiştir. Ölümü ile birlikte hisse, Ceyb-i Hümâyün hazinesine devredilmiştir. 1830’dan sonra voyvodalık mukataası, Mukataât Hazinesi’ne bağlanmıştır. Tanzimat’la birlikte voyvodalık birimi yeni düzenlemelerle birlikte muhassıllığa dönüştürülmüştür.

Yıllık olarak iltizama verilen mukataayı yönetmek üzere bir voyvoda tayin olunurdu. Voyvoda, sancakbeyi yetkisine haiz idi. Malî işlerle birlikte askerî,

¹⁴² TŞS, 22, 96.

¹⁴³ TŞS, 23, 36/2. Tokat voyvodası Derviş Ali’nin emr-i âli ile görevlendirilmesini hâvi halasname kaydı. Belgenin üstünde rakamla toplam 42.754 kuruş toplandığı yazılmasına rağmen, metinde “*ikrâmiyye nâmiyla yigirmükibin gurus*” alındığı kaydı vardır ki, bu durumda toplam 44.754 kuruşluk bir meblağ ortaya çıkar. Ancak yine aynı işe memur edilen dergah-ı âli gediklülerinden Hacı Mehmed’in düzenlediği başka bir halasnâmede Tokat ahâlilerinden “*ceste ceste*” 42.754 kuruş alındığı kaydı vardır. TŞS, 23, 44/1. O halde 42.754 kuruş toplandığı bilgisi doğru olmalıdır.

idarî vb. yükümlülükleri de vardı. Voyvodalık mukataası ilk elden iltizama verildiği gibi, ihaleyi alan Sivas valileri vb. memurlar da bir başkasına iltizama verebilmekteydi.

Mukataa serbestiyet üzere yönetildiğinden, voyvoda dışındaki ehl-i örf mensupları müdahalede bulunamazlardı. Kanunlarla tespit edilmiş vergiler dışında keyfi olarak hiçbir talepte bulunulamazdı. Mukataa, yılın Martından itibaren takip eden yılın Şubatına değin, yani bir malî yıl için iltizama verilmekteydi. Gerekli görüldüğünde iltizam süresi uzatılabilirdi. İltizam sahibi, gerekli ödemeleri yapacağına dair Darbhâne-i Âmire'ye sarraf kefaletiyle bir deyn temessükü vermekteydi. İltizam sözleşmesinin bitiminde de devir-teslim işlemi gerçekleştirilir ve hesap kapatılırdı.

İncelediğimiz dönemde Tokat Voyvodalığı mukataasına gerek Sivas valileri ve gerekse halktan bazı kimselerin müdahalesi eksik olmamıştır. Bazen voyvodalar da halktan gereğinden fazla vergi talep etmiş ve yolsuzluk yapmışlardır. Mukataa malına zarar gelmemesi, uygunsuz hareketlerden kaçınılması hususlarında İstanbul'dan devamlı surette bölgeye fermanlar gönderilmesine rağmen, sorunlar devam etmiştir.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Kaynakları

1. Milli Kütüphane, Yazmalar Bölümü, Tokat Şer'iyeye Sicilleri

Defter No. 01, 02, 03, 04, 05, 06, 07, 09, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 45, 47, 49, 51, 52, 54 (42 adet defter).

2. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tasnifleri (BOA)

1. Hatt-ı Hümayun No.: 20324; 20324 A; 20324 B; 20324 C.
2. Cevdet Maliye, No.: 6093; 9279; 21332, 22201; 26605 L.
3. Cevdet Dahiliye, No.: 4169.

II. Kitap ve Makaleler

- AÇIKEL, Ali; *Changes in Settlement Patterns, Population and Society in North Central Anatolia: A Case Study of the District (kaza) of Tokat (1574-1643)*, Basılmamış Doktora Tezi, Manchester Üniversitesi 1999.
- CEZAR, Yavuz; *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih)*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986.
- CİNLİOĞLU, Halis Turgut; *Osmanlılar Zamanında Tokat, II. ve III. Kısım, Tokat Matbaası, Tokat 1950-1951.*
- ÇİZAKÇA, Murat; *İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortakları Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- ÇADIRCI, Musa; *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, TTK Basımevi, Ankara 1991.
- GENÇ, Mehmet; "Osmanlı Maliyesinde Mâlikâne Sistemi", *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, 2. Baskı, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2002.
- GÖKBİLGİN, Tayyib; "Tokat", *İslam Ansiklopedisi*, 2. Baskı, MEB Basımevi, İstanbul 1979.
- KHOURY, Dina Rızık; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Taşra Toplumu, Musul, 1540-1834*, (Çev.: Ülkün Tansel), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- SAKAOĞLU, Necdet; *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

- ÖZKAYA, Yücel; *Osmanlı İmparatorluğunda Âyânlık*, TTK Basımevi, Ankara 1994.
- ÖZVAR, Erol; *XVII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Maliyesinde Değişim: Rum Hazine Defterdarlığından Tokat Voyvodalığına Geçiş*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998.
- _____; "XVII. Yüzyılda Osmanlı Taşra Maliyesinde Değişim: Rum Eyale-tinde Hazine Defterdarlığından Tokat Voyvodalığına Geçiş", *XIII. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bil-diriler*, III. Cilt, III. Kısım, TTK Basımevi, Ankara 2002.
- _____; *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitabevi, İstanbul 2003.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet; "Osmanlı Taşra Teşkilatında Rum Beylerbeyliği", *Türk-lük Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5, İstanbul 1989.
- _____; *Osmanlı Taşra Teşkilâtında Tokat (1455 – 1574)*, Marmara Üniversi-tesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990.
- TABAKOĞLU, Ahmet; *Gerileme Dönemine Girenken Osmanlı Maliyesi*, Dergah Yayınları, İstanbul 1985.
- ULUÇAY, M. Çağatay; *Padişahların Kadınları ve Kızları*, TTK Basımevi, 2. Baskı, Ankara 1985.
- YILMAZÇELİK, İbrahim; *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, TTK Basımevi, Ankara 1995.

EKLER

Belge: 1

Tokat Şer'iyeye Sicili, Defter No. 11, Sayfa No: 90, Belge No: 1

Voyvodaların Nüfuzlarına Halel Gelmemesi ve Ahaliye

Zulmedilmemesini Hâvî Fermân-ı Hümâyûn

Kıdvetü'n-nüvâbi'l-müteşerri'in Tokat nâ'ibi mevlânâ *zide ilmuhû* ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Tokat voyvodası Metin Mehmed *zide mecduhû* ve kıdvetü's-sıkati'l-müstahfızın Tokat dizdârı *zide hıfzuhû* tevki'-i refi'-i hü-mâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Seyyidetü'l-muhaddemât ekliletü'l-muhassenât tâcü'l-mestûrât zâtü'l-alî ve's-sa'dât emmizâdem Beyhân Sultan *dâmet ismetühâ* ve *zidet iffetûhanın* ber-vech-i mâlikâne uhdesinde olan Tokad Voyvodalığı mukâta'ası külliyyetlü mâl ile mukayyed vâridât-ı cesîme-i mîriyyemden olup öteden berü mefrûz-ü'l-kalem ve maktû'ü'l-kıdem min külli'l-vücûh serbestiyyet üzre zabt u tasarruf olunarak vedî'atullâh olan re'âyâsının mezâlim ve ta'addiyâtdan vikâyesi ve voyvodalarına mufavvaz ve eşkiyâ ve hazele makûlelerinin re'âya fukârâsına tasallut ve rencîdeleri ve ba'zı nâ-hemvâre hareketleri zuhûrında iktizâ iden te'dîbleri voyvodalarının ma'rûf olan tezkeresi ve hâkim-i beldenin mürâselesiyle icrâ olunmak iktizâ ider iken bir müddetden berü bu kâ'ideye ri'âyet olunmadığından ahâliden ba'zıları birbirlerine olan nefsâniyyetlerini icrâ zımında voyvodalarının ma'lûmı olmayarak bi-lâ-cürm ba'zı kimesneleri yalnız hâkim-i şer' mürâselesiyle ahz ve vaz'-ı kal'a itdirdüklerinden bu keyfiyyet voyvodalarının kesr-i nüfûzuna bâdî ve Tokad gibi belde-i azîmenin ihtilâl-i nizâmını mü'eddî olduğımı beyân-birle ba'd-ez-în belde-i merkûmeyi ihtilâlden sıyânete voyvodaların nüfûzını kesr ve ibdâlden vikâye eşkiyâ makûlesinden birisinün te'dîbi lâzım geldükde âdet-i kadîme-i belde üzre voyvodalarının tezkeresi olmadukca yalnız hâkim-i beldenin mürâselesiyle vaz'-ı kal'a itdirülmemek üzere emr-i şerîfim sudûrını müşârün-ileyhânın kethüdâsı iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim Ahmed Azmi *dâme mecduhû* bâ-takrîr inhâ itmekden nâşi mücibince amel ve hareket olunmak fermânım olmağın hasseten işbu emr-i şerîfim ısdar ve ile irsâl olunmuşdur. İmdi yusûlünde sen ki nâ'ib-i mûmâ-ileyhsün bâlâda bast-ı beyân olduğu üzre mukâta'a-i mezbûre mukâta'a-i cesîme-i mîriyyemden olup ez-kadîm serbestiyyet üzre

voyvodalar tarafından zabt u rabt olunagelmekle bundan böyle dahi kâ'ide-i kadîme ve âdet-i beldeye ri'âyet ve mûcib-i ihtilâl-i nizâm olur harekât-ı nâ-be-câdan hazer u mûcânebet ve asâyiş-i emn ü rahat-ı fukarâ esbâbını istih-sâle sarf-ı makderet olunmak müktezâsı irâde-i aliyemden olduğu ma'lûmın oldukda fi-mâ-ba'd o makûle eşkıyâ ve hazelenin iktizâ iden te'dîbleri ve kal'aya vaz'ı lâzım geldükde voyvodalarınun tezkeresi olmadukca yalnız mü-râsele ile icrâ-yı te'dîblerine mûcâseret olunmayup kadîmi ve ola geldiği vechile bu makûle umûrın tanzîm ve temşîti ve müktezâsının icrâsı voyvoda-i mûmâ-ileyh ile bi'l-ittifâk görölüp nizâm ve intizâm-ı muhâfazaya kemâl-i dikkat ve ihtimâm eylesün ve sen ki voyvoda-i mûmâ-ileyhsün sen dahi bu misillü umûrı ma'rifet-i şer'le olduğu vechile rü'yet gazez ü nefsanîyyet ve edeblerine zehâb ile hilâf-ı rızâ-yı şâhânemden müretteb hâlet ve hareketi tecvîzden tevakkî vü mübâ'adet ve sen ki dizdâr-ı merkûmsın sen dahi mû-cib-i emr-i şerîfimle amel ü hareket eylemenüz bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmışdur. Buyurdum ki hükmi-i şerîfimle vardukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan işbu emr-i şerîf-i celilü'ş-şân-ı vâcibü'l-it-tibâ' ve lâzımü'l-îmtisâlimin mazmûn-ı münîfi-birle âmil olasız. Şöyle bilesüz alâmet-i şerîfe i'timâd kılâsız. Tahrîren el-yevmi'r-râbi' Safer li-sene selase iş-rîn ve mi'eteyn ve elf.

Konstantiniyye-i mahrûse

Belge: 2

Tokat Şer'iyye Sicili: 12, 47/1

Voyvodalık Şartnâmesini İhtiva Eden Zabıtname

Voyvodalık şartnâmesi

Bâ'is-i tahrîr-i hurûf budur ki,

Serbestiyyet üzere mâlikâne uhdemizde olan Tokad mukâta'asını işbu bin ikiyüz yigirmidört senesi Martu ibtidâsından sene-i merkûme Şubatı gâ-yetine varınca bir sene kâmile zabt ve iktizâ iden mâl-ı mîrî ve kalemiyyesiyle mahallinde virilecek vezâyifi vakt u zemânîyle edâ ve senedâunı tarafimuza teslim eylemek şartıyla dârende-i temessük şîlahşörân-ı hazret-i cihândârîn-den Mehmed Behlül Bey'e iltizâm ve tefvîz olunmağla imdi mukâta'a-i mez-bûre sene-i merkûmeye mahsûben mûmâ-ileyh tarafından zabt u rabt ve icâb iden a'şâr-ı şer'iyye ve rûsûmât ve tefcîhât-ı sâ'iresi kadîmden olageldiği üzere

ahz u kabz olunup tarafımızdan ve taraf-ı âhardan müdahâle ve mühâlefet olunmaması için işbu zabıt-nâme ketb ve i'tâ olundu.

Beyhân Sultân hissehâ-i mukâta'a-i mezbûr

Belge: 3

Tokat Şer'iyye Sicili: 12, 72

Ahaliye İyi Davranılması ve Zulüm Yapılmaması

Konusunda Ferman-ı Hümâyûn

Kıdvetü'n-nüvvâbi'l-müteşerri'în Tokad kazâsı nâibi mevlânâ *zide il-muhû* ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân Tokad voyvodası *zide mecduhû* tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki,

Taht-ı âli-baht-ı Osmânî üzre cülûs-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnım vâki' olup umûmen tecdid-i ahkâm-ı fermânım olmağın seyyidetü'l-muhaddemât ekliletü'l-muhassenât tâcül-mesturât Beyhan Sultan *dâmet ismetühâ* ve *zidet iffetühânın* ber-vech-i mâlikâne uhdesinde olan Tokad mukâta'ası kazâsı ve nevâhisi ahâlileri üzerlerine edâsı lâzım gelen Sivâs vâlileriçün eyâlet-i Sivas'dan ta'yîn olunan imdâd-ı hazariyyeden ve seferler vukû'ında imdâd-ı seferiyyeden hisselerine isâbet ideni şurûtu üzre vakt u zemâniyle mahalline edâda kusûrları olmayup vâlî ve mütesellimler taraflarından ikrâmiyye ve kaftân ve devriyye bahâ nâmı ve sâ'ir bida' ve mezâlîm ve ta'addiyât ile bir vechle rencide olınmaları icâb itmez iken bir müddetden berü Sivas vâlileri ve mütesellimler taraflarından ziyâde akçe talebi ve hilâf-ı rızâ ve muğâyir-i emr-i âli zahîre bahâ ve ikrâmiyye ve kaftan bahâ ve sâir bida' ve mezâlîm ile ta'addî olduklarından mâ'adâ bi-lâ-mücib-i müsvedde ile tüfenkçi ve delîl tâ'ifelerinden yirmişer ve otuzar nefer ile mübâşirler vurûd ve bayrak akçesi ve nâm-ı diğir ile fukarâyı darb iderek hilâf-ı şer' ve bi-lâ murâfa'a cebren me-bâliğ-i kesire ahz eyledüklerinden ahâli ve fukarâ-yı memleket muzdaribü'l-yâl ve perişânü'l-hâl olduklarından bahisle vâki' olan mezâlîm ve ta'addiyânın men' ü def'i bâbında emr-i şerifim sudûrî mukaddemâ bâ-i'lâm ve tahrîrât inhâ olunmuş mukâta'a-i merkûme-i müşârün-ileyhânın mâlikâne uhdesinde olup ahâli ve re'âyâsının vücûh-ı mezâlîmden vikâyeleriyle âsûdnîşîn müzelle-i emn ve rahat olmalarına vülât ve hükkâm taraflarından kemâl-i ihtimâm ü dikkat olınmak lâzımeden iken ol vechile ta'addiye ibtidâr olunması bi'l-vücûh rızâ-yı hümâyûnımın muğâyiri olup fi-mâ-ba'd külliyyen

def' ve murâd ve merâsim-i i'tiyâd-ı mülûkânem olmakdan nâşî müktezâ-yı dîvân-ı hümâyûnımdan lede's-su'âl Sivas vâlıleriçün senede iki taksît ile tertîb-i hazariyyeden Tokad ve nevâhîsinün sicilde mukayyed hisse-i hazariyyelerini ve seferler vukû'ında hisse-i seferiyyelerini vakt u zemâniyle mahalline tamâmen edâ eyledüklerinden sonra ziyâde akçe talebi ve mübâşiriyye ve zahîre bahâ ve kaftân bahâ ve devriyye nâmı ve sâ'ir bida' ve mezâlim ile ta'addî ve müsvedde ile bi-lâ-mûcib ve bi-lâ-fermân külliyyetlü mübâşir irsâli ile tecrîm itdirülmemek için emr-i şerîfim i'tâsı iktizâ eylediği tahrîr olunmağla vech-i meşrûh üzere amel ve nizâm-ı kaviye rabîta ile hilâfından mübâ'adet olunmak bâbında ikiyüz onsekiz senesi Evâsıt-ı Cemâziye'l-evvelinde hüdâvendigâr-ı esbâk merhûm ve mağfürun-leh Sultan Selîm Hân *tâb-ı serâhu* zamanında mûcibince amel oluna deyü bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn ile müzeyyen virilen emr-i şerîfi ibrâz ve tecdîdi niyâz olunmağla vech-i meşrûh üzere amel olunmak fermânım olmağın imdi zamân-ı sâ'ir-i iktirân-ı şâhânemde ahâli vü fukarâya bir vechle zulm ü gadr vukû'ına kat'a rızâ-yı aliyem olmayup vücûh-ı mezâlim ve ta'addiyâtından vikâyetleriyle refâh ve râhatları matlûb-ı şâhânem idüğü ve ba'de'l-yevm muğâyir-i emr u rızâ hareketine mütecâsir olanlar mazhar-atâb olacakları ma'lûminuz oldukda bervech-i muharrer Sivas vâlıleriçün iki taksît ile müretteb hazariyyeden Tokad ve nevâhîsinün sicilde mukayyed hazariyyelerini ve seferler vukû'ında dahi hisse-i seferiyyelerini şurûtu mûcibince tamâmen vakt u zemâniyle mahalline edâ eyledüklerinden sonra ziyâde talebi ve mübâşiriyye ve zahîre bahâ ve kaftân bahâ ve devriyye nâmı ve sâ'ir bida' ve mezâlim ile ta'addî ve müsvedde ile bi-lâ-mûcib külliyyetlü mübâşir irsâliyle tecrîm olunmamaları husûsının ma'rifetünüz ile gereği gibi nizâma râbîta ve hilâf-ı hareket vukû'a gelmemek için sicile kayd ile ale'd-devâm icrâsına ihtimâm u dikkat ve hilâf-ı fermân ve münâfi-i rızâ ve men'-i tecvîzden tevakkî ve mübâ'adet olunmak bâbında fermân-ı âli-şânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzîmü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnıyla amel ü hareket ve hilâfından hazer ü mûcânebet eylesüz. Şöyle bilesüz âlâmet-i şerîfe i'timâd kılâsız. Tahrîren fi Evâhir-i Rebî'i'l-evvel sene erba'a ve işrîn ve mi'eteyn ve elf.

Konstantîniyyeti'l-Mahrûse

Belge: 4**Tokat Şer'iyye Sicili: 17, 29/1****Sivas valisi İbrahim Paşa'nın buyrulduhu**

Şerî'at-şî'âr Tokat kadısı fazîletlü efendi *zîde fazluhû* ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân a'yân ve zâbitân ve iş erleri *zîde kadruhum* inhâ olunur ki,

Bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn Darbhâne-i Âmirem tarafından zabt u idâre olınan mukâta'ât-ı mirîyyeden Tokat Voyvodalığı ve tevâbi'i mukâta'asının gerek Darbhâne-i Âmirem hissesi ve gerek devletlü ismetlü Beyhân Sultân aliyyetü'ş-şân hazretlerinin uhde-i aliyyelerinde olan hissesi binikiyüz yigirmisekiz senesine mahsûben tarafımuza ihâle ile ve tarafımızdan dahi bi'l-intihâb voyvoda nasb olunması irâde-i seniyye müktezâsından olmakdan nâşî sene-i mezkûre Martı ibtidâsından Şubatı gâyetine varınca bir sene-i kâmile zabt u rabt eylemek üzere Erzurumlu Hacı Yusufzâde Yusuf Ağa tarafımızdan bi'l-intihâb Tokat voyvodası nasb u ta'yîn ile sene-i merkûma mahsûben mukâta'a-i mezbûrın mûmâ-ileyhin zabt u rabt ve vâki' olan rûsûmât ve mahsûlatın kanûn-ı kadîm ve olageldiği üzere ahz u kabz ve himâyet ve re'âyâya taraf-ı âhardan müdâhale ve ta'arruz olunmamak bâbında emr-i âlî dahi sâdır olmağla imdi siz ki efendi-i mûmâ-ileyh ve muhâtabûn-ı sâ'irsüz mukâta'a-i mezbûr öteden berü zabt u rabt ve kabz ve ne vechile rûsûmât ve mahsûlatın kanûn-ı kadîm ve olageldiği üzere ahz u kabz ve himâyet-i re'âyâ ol vechile mûmâ-ileyhin dahi zabt u rabtuna mu'âvenet hilâf-ı rızâ ve muğâyir-i emr-i âli-şân ve ahâli-i fukârâ-yı ra'iyete zulm u ta'addî gelmemesine dikkat eylemek içün tarafımızdan dahi işbu buyruldu tahrîr ve ile irsâl olunmuşdur. Bi-mennihi te'âlâ vusûlünde mazmûn emr-i âlî ve mûcib buyruldu ile amel ve hareket ve hilâfından tehâşi vü mücânebet eyleyesüz deyü.

23 Safer 1228.

Belge: 5**Tokat Şer'iyeye Sicili: 18, 79/1****Voyvoda Atama ve Azledilme Buyruldu**

Şerî'at-me'âb Tokat nâ'ibi *zîde fazluhû* ve me'zûn-ı bi'l-iftâ fekahatlû efendi *zîde takvâhu* ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Mehmed Ağa *zîde kadruhû* ve fahrü'ş-şeref nakibü'l-eşrâf vekîli ve serdârı ağalar ve sâ'ir iş erleri ve er-bâb-ı sühân *zîdet mukâdirehum* inhâ olunur ki,

Eyâlet-i Sivas dahilinde beldeniz voyvodası hassa silahşörânından Yusuf Ağa'nın azl olunub yerine bir ra'iyet-perver munsif ve mu'tedil ve kâr âşinâ voyvoda nasb ve ta'yîn olunmasını tarafımıza akdemce niyâz ü iltimâs ve recâ olunmuş olmak hasebiyle bu def'a dâiremiz müntehâbâtundan ve emekdâr-ı kadîmimizden bâlâda merkûmü'l-ism Gürcüzâde Silahdârım Mehmed Ağa'nın merkûma voyvoda nasb u ta'yîn ve irsâl olunmuşdur. Gerekdir ki kâffe-i voyvodalığa dâ'ir umûr ve husûsında dirîne-i kadîm ve gayret-i müstedîm üzre mûmâ-ileyh tarafına inkıyâd ve müteyabi'at ve ibrâz-ı nakdiye-i gayret eylemeleriniz matlûb idügi ve sen ki voyvoda-i mûmâ-ileyhsin sen dahi müktezâ-yı isti'dâd-ı zâtun üzere âsâyiş-i hâl-i fukarâ ve ârâmiş-i bâl-ı zu'afâ te'dîb ve gûşmâl-i erâzil ve eşkiyâ ve emanetullâh-ı sukkân-ı memleketi pester-i râhatda ganûde-i âsâyiş itdürmemek ve cânîb-i hazret-i şehinşâhî ve tarafımız için isticlâb-ı da'vât-ı hayriyye zeylinde teşmil-i şân ve gayret ve sarfen mâhasal ve sa'y ü miknet ve ibrâz-ı nakdîne-i liyâkat alınmak matlûb idüğünü hâvî dîvân-ı Sivas ve meştâ-yı Malatya'dan işbu buyuruldu tahrîr ü ısdâr ve voyvoda-i mûmâ-ileyhe i'tâen irsâl ve tisyâr olunmuşdur. İnşâ'a'llâhü te'âlâ vusûlünde gerekdür ki bâlâda bast u beyân ve şerh-i ayân olunduğı üzere teşmîr-i şân-ı gayret ve ber-mûcib-i buyruldu âmil ve hareket ve muğâyir-i vaz' u hareketden gâyet ittikâ ve mübâ'adet eyleyesüz deyü. Fî 13 Safer 1229.

TABLO I:

Mehmed Ali Ağa'dan Üveys Bey'e Devir Edilen Gelir ve Masraflar
(1230/1815 - 64 günlük) ¹⁴⁴

Gelirler	Kuruş	Para
Mart ayında İhtisâb hasılâtı	598	29
Mart ayında Kapan hasılâtı	1.891	25
Mart ayında Taşhân hasılâtı	29	27
Mart ayında Meydân hasılâtı	30	21
Mart ayında Penbe narhiyesi hasılâtı	3	30
	3.614	22
Mart ayında Mizân hâsılâtı	77	10
Mart ayında Tahmîsden alınan peşinat	1.000	
Mart ayında yine Tahmîsden alınan (Bedel-i iltizâmı 2.750 kuruş)	250	
Mart ayında tabh ve Duhâniyyeden alınan	1.616	
Mart ayında bağ temessükâtundan ve öşr ve kışlakçıdan ve sâ'ir aidatdan hasıl olunan	1.384	20
	7.942 12	
Nisan ayında İhtisâb hasılâtı	316	19
Nisan ayında Kapan hasılâtı	3.628	4
Nisan ayında Taşhân hasılâtı	119	16
Nisan ayında Meydân hasılâtı	21	27
Nisan ayında Penbe narhiyesi hasılâtı	315	35
	12.354	2
Nisan ayında Mizân hâsılâtı	27	2

¹⁴⁴ "Sene-i mezkûre Mart ibtidâsından mâh-ı Mayıs'ın dördüncü gününe gelince atınışdört günde vâki' olan irâd ve mesârifinin bâ-emr-i hazret-i veliyü'n-nî' amî ma' rifet ve ma' rifet-i şer' le rû'yet ve necâbetü Üveys Bey'e teslim ve redd olunan muhâsebelesinin defteridür". TŞS, 19, 146. Bk. Tablo I. Ayrıca XVII. yüzyıl ortalarında Tokat Voyvodalığı'na bağlı kazalar, köyler, mahalleler ve kabileleri için bk. E. Özvar, aynı tez. Muhtelif tablolar.

Nisan ayında Tahmîsden alınan	200	
Nisan ayında tabh ve Duhâniyyeden alınan	896	
Nisan ayında bağ temessükâtından hâsil olunan	904	
	14.428	6
Mayısın üç gününde İhtisâb hâsilâtı	415	25
Mayısın üç gününde Kapan hasılâtı	311	30
Mayısın üç gününde Taşhan hasılâtı	90	7
Mayısın üç gününde Meydan hasılâtı	8	13
Mizândan alınan Kudûmiyye	900	
	16.154	1
Kazalardan alınan Kudûmiyye	200	1
Kürkçülerden alınan Kudûmiyye	200	
Basmacılar dan alınan Kudûmiyye	450	
Kazancılardan alınan Kudûmiyye	500	
Kinisalardan alınan Kudûmiyye	2.500	
Tevzi' defterinde olan Tahsildâriye	5.000	
	25.004	
<i>Giderler</i>		
Mart ayında bâ-defter-i müfredât	1.701	
Nisan ayında bâ-defter-i müfredât	2.583	
İlbas olan hil'ât bahâ defter	775	
İспенç kolcularına haftalık	66	
Bakır sarrafı vasıtasıyla İstanbul'a mersûl poliçeyle teslim olunan	12.000	
	17.125	
Balâda muharrer îrâd-ı mukâta'a	25.004	
Ber-vech-i bâlâ masraf fûrû-nihâde	17.125	
	7.879	7.879= 0

TABLO: II

Mukataa-i mezbûre malından tahsil olunan mebalîğ beyân¹⁴⁵

	Kuruş	Para
İhtisâb	716	7
İhtisâb hevâ'isinden?	420	-
İhtisâb kantârından	1.100	-
Kapan-ı dakîk	7.513	30
Kapan teknesi avâ'idi	2.500	-
	12.249	37
Taşhân	270	37
Meydân	163	24
Penbe nakliyesi	1.204	-
Resm-i harîr	191	20
Resm-i mizân-ı harîr	603	-
	14.682	39
Resm-i arûsan	2.940	-
Resm-i tahsil	649	22
Resm-i ispenc ve duhâniye	3.993	10
Cerâyim	480	-
İcâre bâgât	40	-
	22.790	31
Nehc-i ferâğ-ı bâgât	357	-
Bağ beylikçiliği avâ'idi	250	-
Şem'-i hâne	2.900	-
Tahmîs iltizâmından	1.450	-
Sübaşılıktan	1.500	-

¹⁴⁵ "Zemân zabtu Mart ibüdâsından olup şurûtu mücibince Darbhâne-i Âmire tarafından zabt u idâre olunan mukâta'âtdan Tokad Voyvodalıği'nın binikiyütuzuziki senesine mahsûben ... sene-i mezkûre Teşrin-i Sâni'sinin aluncı gününden Şubâtu gâyetine degin yüzotuzdört günde lâzım gelen irâd-ı mukarrere-i mürîyesinden gayr-i ez-tahsilât bakâyası ber-vech-i emâne bâ-emr-i âli tahsiliyle me'mûr sa'âdedü Dervîş Ali Ağa'nın ... müfredât defteridür". TŞS, 22, 94/1-95.

	29.247	31
Etrâf-ı şehri a'şârından	70	
Koyun-ı kışlak harcı	238	-
Beytü'l-mal-ı Tokad	1.901	37
Şarabhanelerden	684	5
Üveys Bey muhâsebesinden Çıldır valisine mekkâri deyü mesârif kayd olunmuş iken tekrar edâmisinden alınan	1.500	-
	33.641	33
Üveys Beğin muhâsebesine dahil olmayan mizân harîri edamisinden alınan	967	-
	67.090	3
Yalnız altmışyedibindoksan guruş 3 paradır.		
Emsâli Âsitâne'de olan mukâta'ât-ı mirî mebâliğ beyân		
Gümüşhane	933	-
Osman Sabit Efendi'den	103	-
Sandık emîni Mustafa Efendi'de	73	-
Def'a mûmâ-ileyhde	3	2
İznikmid (İzmit) gümrük emîni	13	
	1.126	-
Derfterdâr-ı sâbık Hacı Yusuf Efendi'de	7	2
Müteveffâ Abdullah Bey zimmetinde	301	-
	1.434	2
Yalnız bindörtüyüzotuzdört guruş yigirmi paradır.		
El-mesârifât		
Etbâ' ve tüfenkciyân civânlarına alınan şâ'ir	1.005	2
Der-i Aliyyeye hurûc medîne-i Tokad'a gelince ve Şubat gâyetine degin eyyâm-ı mezkûrda olan ve esnâ-yı râhîde mesârif-i matbah	5.115	
İlbâs olunan hil'at behâ	719	-

Konak kirâsı	400	-
Kapân ağası mâhiyyesi	350	-
	7.590	-
Kethüdâ ve kâtib efendi mâhiyyesi mâh 5	2.000	-
Sâysis ve aşçılar ve saraydârlar mahiyeleri	384	-
Amasya ve Bozok ve Divriği ve Niksar ve Köprü mîr- îleri tahsildârlarına verilen	1.003	
	10.977	
Yalnız onbindokuzyüzyetmişyedi guruş yigirmi pa- radır.		-
Mukataa-i mezkûre malından olub mütemennü'l-husûl olan beyan		
Memlaha-i Sarı Kışla	717	
Hulvar	22	20
Güngörmez	14	20
Mezre'a-i Derbülendlü ve Rücûk?	41	-
Irak Acemi	103	-
	398	40?
Ahmed Alanı	38	-
Kızılöz	35	20
Mezre'a-i Hokmar ve Sulu hali	20	-
Furû-nihâ-i ehl-i Diyorki?	170	20
Yaylaklu ve Oluk	6	-
	667	20
Ekrâd-ı Saraycık	135	-
Kabile-i Olukmânlı	164	20
Akkuzulu	197	-
Beytû'l-mâl-ı Samsun	21	-
Memlaha-i Huradır arâzi-i Hunuk-ı kışla	10	
	1.190	-
Şarkîpâre kabîlesinden	540	20
Sıraç kabîlesinden	1.976	30

	3.712	10
Yalnız üçbinyediyüzoniki guruş on pâredir.		
Mukâta'a-i merkûm malından olup bakâyâ kalan meblağ esâmisi beyân		
Niyâbet	39,5	-
Taksit-i râbi' Amasya	577	-
Behram Paşa'dan	106	-
Mezra'a-i Dereçiği	94	-
İlbeylü'de	9.200	-
	10.016	0,5
Şarkîpâre	219	0,5
Oyuk	73	0,5
Çıtak Hacı	22	-
Çıtak Hacı diğer hisse	22	-
Sakallu Şeyh	28	-
	10.381	0,5
Elmahacılı	56	-
İncesu İlaldı	29	-
Dere Kilisa	7	0,5
İlyasa Fakiyelü	4	0,5
Kara Hacı	49	-
	10.527	0,5
Kabile-i Çepni	1.114	-
İrâkil	97	0,5
İsa Kebir	18	0,5
Sarta	197	-
Deveciler	142	-
Ömer Bey Sarayı	50	30
	12.147	30
Yalnız onikibinyüzkirkyedi guruş otuz paradır.		

Kaynak: TŞS, 19, 146; Cevdet Maliye, No. 9279.

TABLO III.

TOKAT VOYVODALARI VE TOKAT VOYVODALIĞI VE TEVÂBİ' MUKA-TAASI'NIN İLTİZAM BEDELLERİ

Tarih Hicri	İltizam sahipleri ve voyvodalar	İltizam bedelleri (Yıllık - Kuruş)	Kaynak
1070	Galata voyvodası Küçük Ahmed Ağa	67.491 kuruştan 24.230'u ber-vech-i voyvodalık 43.257 kuruşu iltizamla satılmıştır.	E. Özvar, aynı tez, s. 38.
1083	Gürcü Osman Ağa	63.541	Cevdet Maliye, 22201.
1085	Gürcü Osman Ağa	6.356.100 akçe	E. Özvar, aynı makale, s.1633.
1185	Abdullah Ağa	-	TŞS 01, 33/2.
1187	Canik muhassılı ve Amasya mutasarrıfı Hacı Ali Paşa	-	TŞS 01, 212/2.
1197	Kadir Efendizâde	-	Cevdet Maliye, 26605 L.
1200	Ekmekçi İbrahim	-	TŞS 02, 122/1.
1201-1202	Lütfullah Bey	-	TŞS 03, 48/2.
1205-1206	Yağcıoğlu Mehmed Bey	-	TŞS 02, 121.
1208-1211	Lütfullah Bey	56.500	TŞS 02, 58/2. TŞS 03, 48/3.
1210-1211	Lütfullah Bey	-	TŞS 03, 48/2; TŞS 02, 147/2.
1212-1213	Yağcıoğlu Mehmed Bey; Voyvoda vekili Üveys Bey; Lütfullah Bey	-	TŞS 03, 36; TŞS 04, 107/1; TŞS 05, 52/1.
1213-1214	Lütfullah Bey; Osman Ağa	-	TŞS 06, 65; TŞS 7, 77/ 2.
1215	Osman Ağa; Ömer Ağa; Üveys Bey	-	TŞS 7, 77/ 2; H. Cinlioğlu, aynı eser, C. III, s. 188.

1215-1217	Üveys Bey	-	TŞS 07, 52/2; H. Cinlioğlu, aynı eser, C. III, s. 188.
1218-1220	İlbaşıoğlu Küçük Ahmed Ağa	-	TŞS 09, 179/5; TŞS 09, 79/1.
1220	Kuruoğlu Hasan Ağa (Mahmud Tayyar Paşa tarafından)	-	TŞS 09, 81/1; H. T. Cinlioğlu, aynı eser, III, s. 44-45.
1220-1222	İlbaşıoğlu Küçük Ahmed Ağa	-	TŞS 10, 99/1; TŞS 11, 90/2.
1222/1807	İlbaşıoğlu Küçük Ahmed Ağa; Mehmed Metin	-	TŞS 11, 90/2.
1223	Mehmed Metin; Mustafa;	-	TŞS 12, 9/1.
1224	Hassa silahşörlerinden Mehmed Behlül Bey	Nısf hissesiyle nısf-ı sūdüs an sümün hissesi 59.283	TŞS 12, 46/2; TŞS 12, 47/1.
1225	Hassa silahşörlerinden Ali Ağa	Nısf hissesiyle nısf-ı sūdüs an sümün hissesi 59.283	TŞS 13, 67/2.
1226	Hassa silahşörlerinden Ali Ağa	Nısf hissesiyle nısf-ı sūdüs an sümün hissesi 59.283	TŞS 14,138/3.
1227	Mehmed Salih Ağa	Nısf hissesiyle nısf-ı sūdüs an sümün hissesi 60.000	TŞS 15, 75/2.
1228	Mehmed Salih Ağa; Erzurumlu Hacı Yusufzâde Yusuf Ağa	Nısf hissesiyle rub'-ı sūdüs hissesi 64.000 Beyhan Sultan'ın rub' hissesiyle diğer hisseler	TŞS 16, 37/2; TŞS 17, 29/1.

1229	Ber-vech-i emânet Sivas valisi İbrahim Paşa Silahdârı Gürcüzâde Mehmet Ağa	-	TŞS 18, 70/1.
1230	Emaneten Sivas valisi Galip Paşa hazinedârı Mehmed Ali Ağa (64 gün); Seyyid Hacı Üveys Bey	Nısf hissesiyle rub'-ı sūdüs hissesi 64.000	TŞS 19,105/1; TŞS 19, 139; TŞS 19, 146; TŞS 20,174/2.
1231	Emâneten Abdüllatifzâde Hüseyin Ağa; Katroğlu Üveys Bey	-	TŞS 20, 49.
1232	Katroğlu Üveys Bey; Emâneten Selanik tütün gümrüğü eski emini Derviş Ali	-	TŞS 21, 67; TŞS 22, 52; TŞS 22, 55/1.
1233	Selanik tütün gümrüğü eski emini Derviş Ali	Nısf hissesiyle rub'-ı sūdüs hissesi 64.000	TŞS 22, 89/1; TŞS 22, 89, 2.
1234	Selanik tütün gümrüğü eski emini Derviş Ali	Nısf hissesi Darbhâne-i Âmire Diğer nısf hissesi müşterekleri uhde-lerinde 19.000 Nısf hissesiyle rub'-ı sūdüs hissesi 64.271	TŞS 23, 53/1; TŞS 24, 4/2.
1235	Süleyman Rifat Ağa	64.271	TŞS 26, 44/1.
1236	Hassa silahşörlerinden Hacı Ali Ağa	64.271	TŞS 27, 139.
1237	Hassa silahşörlerinden Hacı Ali Ağa; Salih Ağa	Nısf hissesiyle rub'-ı sūdüs hissesi 64.271	TŞS 27,139/1; TŞS 27,139/2; TŞS 28, 20/1; TŞS 28, 20/2.
1238	Salih Ağa	-	
1239	Salih Ağa	Nısf hissesiyle rub'-ı sūdüs ve rub'-ı sümün hissesi 67.980	TŞS 28,164/2.

1240	Hassa silahşörlerinden Süleyman Ağa	Nıf hissesiyle rub'-ı sūdüs ve rub'-ı sümün hissesi 67.980 rub' hissesi 54.100	TŞS 29, 95/2; TŞS 29, 96/1.
1241	Hassa silahşörlerinden Süleyman Ağa	Nıf hisse ile üç sümün an rub' (çeyreğin 3/8'i) hisse 70.470,5	TŞS 30, 8/2-3; TŞS 31, 69.
1242	Sivas valisi silahdarı İsmail Ağa; Abdüllatifzâde Hüseyin Ağa	-	TŞS 31, 69; TŞS 31, 114-115; TŞS 32,110/1.
1243	Abdüllatifzâde Hüseyin Ağa	-	TŞS 32, 110/1.
1244	Abdüllatifzâde Hüseyin Ağa; Mehmed Hanefi Ağa	-	TŞS 34, 33/2; TŞS 34, 82/1.
1245	Halil Ağa; Dergâh-ı 'âli gediklilerinden Mehmed Ağa	5 sümün (5/8) hisse muktâta'ât hazinesi tarafından zabt ve idare 74.362	TŞS 35, 10; TŞS 35, 88/1.
1246	Abdüllatifzâde Hüseyin Ağa	Rub' hissesi 54.100	TŞS 36, 47/2; H. Cinlioğlu, aynı eser, III, s. 190.
1247	Ömer Efendi	Beş sümün (5/8) hisse 90.362	TŞS 37, 35/1; TŞS 37, 97/2.
1248	Ömer Ağa; Abdullah Ağa	-	TŞS 38, 54/2; TŞS 38,104/4.
1249	Abdüllatifzâde Hüseyin Ağa	-	TŞS 38, 142/2; TŞS 39, 88/1.
1250-1251	Dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Hüseyin Bey	-	TŞS 40, 155/2; TŞS 40, 83/2; TŞS 47.

1252	Dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Hüseyin Bey; Vekaleten Latifzâde Hüseyin Ağa; Sivas kaymakamı Mir Ali buyruldu- sıyla Hacı İzzet Ağa	-	TŞS 49, 29/2; TŞS 45/2.
1253	Sivas kaymakamı Mir Ali buyruldu- sıyla Hacı İzzet Ağa	-	TŞS 49,186/1.
1254	Latifzâde Hüseyin Ağa Amasya Sancağı mütesellimi ve To- kad voyvodası Ahmed	-	TŞS 51, 138.
1255	Amasya Sancağı mütesellimi ve To- kad voyvodası Ahmed	-	TŞS 52, 6. TŞS 52, 66/1.
1256	Maliye işleri/Tokat Muhassılı Hasan Ağa Zabtiye işleri/ Miralay Mustafa Beye- fendi	-	TŞS 54, 46/1. TŞS 54, 92/1.
1257	Muhassıl vekili Mehmed Ağa Muhassıl Hilmi Zabtiye memuru Hacı Hasan	-	TŞS 54, 136/2; TŞS 54, 5.

Not:

1. 1214-1222 arasında Tokat voyvodalığı ve tevâbi' mukâta'asının asıl sahibi Cabbarzâde Süleyman Bey'dir. Bu dönemde voyvodaları kendi atanmıştır.

2. 1228-1232 arasından Tokat voyvodalığı ve tevâbi mukataasının asıl sahipleri Sivas valileriydi. Voyvodalar da bunlar vasıtasıyla atanmıştır.

3. 1245-1247 arası voyvodalar, Tokat voyvodalığı ve tevâbi mukataasının asıl sahibi Dergâh-ı âli kapıcıbaşlarından Amasya Sancağı mütesellimi Hafız Hasan Ağa tarafından atanmıştır.

4. 1248 yılında Abdullah Ağa ve 1249'da Abdüllatifzâde Hüseyin Ağa, iltizamın asıl sahibi Amasya sancağı mütesellimi ser-bevvâbin-i dergâh-ı âli Mîr Ahmed tarafından atanmış, aynı yıl voyvodalık Sivas valisi Hazinedarzâde Osman Paşa'ya verildiğinden Hüseyin Ağa vekaleten yürütmüştür.

5. 1250'de voyvoda Sivas valisi Reşid Mehmed Paşa tarafından atanmıştır.

6. 1252'de Hüseyin Bey'in azliyle, Sivas kaymakamı Mîr Ali tarafından Latifzâde Hüseyin Ağa voyvodalığa vekaleten atanmıştır.

7. 1229 tarihli bir belgede Tokat Voyvodalığı ve tevâbi' malı olarak 76.531 Kuruş 38 akçe ifadesi geçmektedir. TŞS, 17, 143

